

Praemonstratensia in het aartsbisschoppelijk archief te Mechelen (12de eeuw - 1898)

De herdenking in onze streken in het jaar 1984, van het afsterven van Sint-Norbertus, juist dan 850 jaar geleden, doet ons in het aartsbisschoppelijk archief te Mechelen de documenten opsporen die betrekking hebben op de norbertijnen- of premonstratenzerabdijen en -priorijen, en daar sinds verscheidene eeuwen bewaard worden.

In de historische studies en beschrijvingen van de premonstratenzerabdijen uit onze gewesten vinden we niet veel aanduidingen of verwijzingen naar Mechelse bronnen. Volgens de in omloop zijnde inventarissen is ook de inhoud van het aartsbisschoppelijk archief uiterst karig waar het documenten van de Orde van Prémontré betreft. Immers aan *generalia* zijn slechts de statuten van 1294 en een bullarium uit de 18de eeuw gekend¹⁾. Van de verschillende abdijen afzonderlijk heeft men slechts weet van volgende documenten: het *necrologium* van de abdij van Berne²⁾, een register van de abdij van Dielegem³⁾, het register van G. Wauthier van de abdij van Heylisse⁴⁾, drie *cartularia*⁵⁾, enkele registers van goederen, één syllabus⁶⁾, enkele figuratieve kaarten van de abdij van Ninove⁷⁾, en enkele niet-genoemde documenten van de abdij te

¹⁾ J. LAENEN, *Inventaire sommaire des archives de l'Archevêché. Fonds des communautés religieuses*, in *Annuaire de l'Archevêché de Malines*, 1914, p. IX en X.

²⁾ J. LAENEN, *o.c.*, p. IX; A. D'HOOP, *Inventaire général des archives ecclésiastiques du Brabant*, t. III, Brussel, 1922, p. 94; N. BACKMUND, *Monasticon praemonstratense*, t. II, Straubing, 1952, p. 278; *Monasticon belge*, t. IV, vol. III, 1969, p. 678.

³⁾ J. LAENEN, *o.c.*, p. X; A. D'HOOP, *o.c.*, p. 189; N. BACKMUND, *o.c.*, t. III, 1956, p. 622.

⁴⁾ J. LAENEN, *o.c.*, p. X; A. D'HOOP, *o.c.*, p. 308; N. BACKMUND, *o.c.*, t. II, p. 381 spreekt over «archiva dioecisana Mechliniae».

⁵⁾ J. LAENEN, *o.c.*, p. X; N. BACKMUND, *o.c.*, t. I, 1949, p. 17; t. II, p. 315; G. MERSCH - J. WAUTHOZ-GLADE, *Abbaye de Ninove*, in *Monasticon belge*, t. VII, *Province de Flandre Orientale*, vol. III, Gembloux, 1980, p. 491.

⁶⁾ J. LAENEN, *o.c.*, p. X; G. MERSCH - J. WAUTHOZ-GLADE, *o.c.*, p. 492.

⁷⁾ A. VERBOUWE, *Iconographie van Vlaams Brabant*, t. VIII, *Kanton St.-Kwintens-Lennik*, Brussel, 1953.

Drongen⁸⁾, van de priorijen Leliëndaal te Mechelen⁹⁾ en Tussenbeek te Serskamp¹⁰⁾.

N. BACKMUND vernoemt alleen het *Necrologium* van Berne, en drie *cartularia* van Ninove, terwijl het «Monasticon belge» slechts het *Necrologium* van Berne aanhaalt, en van Ninove drie *cartularia* en vijf registers opnoemt.

Nochtans bezit het aartsbisshoppelijk archief te Mechelen heel wat meer historische stukken van de oude premonstratenzerorde, zowel in het algemeen (*generalia*) als van verschillende abdijen en priorijen, binnen en buiten het aartsbisdom afzonderlijk (*conventualia*). Daarom behandelen we achtereenvolgens de abdijen van Averbode, Berne, Bonne Espérance, Dielegem, Grimbergen, Heylisse, Ninove, 't Park en Saint-Feuillien.

Voor het buitenland overlopen we de abdijen van Mariënweerd, Théroutanne en Vicoigne. Hierbij voegen wij de premonstratenzerinnen-priorijen van Leliëndaal en Tussenbeek. Ieder document werd ontleed en voor zover dit mogelijk was naar inhoud en tijd bijeengeplaatst.

Afgezien van het eigenlijke fonds van de Orde van Prémontré, zijn er andere archivalia aangaande de norbertijnerorde in het aartsbisshoppelijk archief voorhanden, nl. in het fonds *parochialia*¹¹⁾, in dat der kloostergemeenschappen na 1800¹²⁾, in het fonds Amatus Coriache¹³⁾

⁸⁾ N.J. WEYNS, *Abbaye de Tronchiennes*, in *Monasticon belge*, t. VII, *Province de Flandre Orientale*, vol. III, Gembloux, 1980, p. 539, vermeldt «quelques documents».

⁹⁾ N. BACKMUND, o.c., t. II, p. 300 vermeldt «documenta varia» van de 17de en 18de eeuw.

¹⁰⁾ N.J. WEYNS, *Monastère de Serskamp-Tussenbeek*, in *Monasticon belge*, t. VII, *Province de Flandre Orientale*, vol. III, Gembloux, 1980, p. 580, vermeldt «quelques documents».

¹¹⁾ Het fonds *parochialia* dat voornamelijk documenten van parochies en van dekanale visitaties omvat sinds de oprichting van het aartsbisdom Mechelen in 1559, houdt uiteraard heel wat in over de «premonstratenzers», vermits zij het patronaatsrecht bezaten over meerdere parochies die door religieuzen van de verschillende abdijen bediend werden.

¹²⁾ Naast het oude fonds kloostergemeenschappen tot 1796 bestaat ook het nieuwe dat de ganse 19de en de 20ste eeuw tot het tweede Vaticaans Concilie omvat. Het behelst vooral de sinds 1800 nieuw opgerichte broeder- en zustercongregaties.

¹³⁾ Het fonds Amatus Coriache bevat 16 registers en één losse bundel. Betreffende de inhoud, cfr C. VAN DE WIEL, *Repertorium van het compilatiewerk van vicaris-generaal Amatus de Coriache. Bronnen van de 12de tot de 17de eeuw m.b.t. het gebied van het oorspronkelijk aartsbisdom Mechelen* (Archief- en bibliotheekwezen in België, inventarissen, nr. 2), Brussel, 1973, 144 blz. Afgezien van de stukken die verder bij de afzonderlijke abdijen vermeld worden, is het goed aan te stippen dat zich in register 6, fol. 516-598 uitspraken bevinden nopens de verdeling van de tienden tussen pastoors en kloosteroversten enerzijds, en de tiendeheffers anderzijds; in register 9 (312 folios) aantekeningen aangaande de tijdelijke goederen van kloostergemeenschappen, van parochiekerken en van tafels van de H. Geest in de jaren 1402, 1490-1598, 1661-1664.

in het fonds Jansenisme¹⁴), in dat der Officialiteit¹⁵) en in de *episcopalia Cameracensia, Leodiensia en Mechliniensia*¹⁶). We mogen daarbij het manuscript van Joannes Lambertus Bax niet onvermeld laten¹⁷). De stukken die daarin de Orde van Prémontré aanbelangen, geven we aan bij iedere abdij afzonderlijk.

GENERALIA

1. «*Statuta antiqua anni 1290, et additiones annorum 1322 et 1374*». Register, 68 fol.
2. «*Bullarium ordinis praemonstratensis continens varias bullas a variis*

¹⁴) Het fonds Jansenisme bevat 58 registers en 54 liassen. Het merendeel van deze documenten behoorde eertijds tot het *Museum Bellarminum* in het college van de Jezuïeten te Mechelen. Betreffende het ontstaan en het verder verloop van dit museum, cfr L. BROUWERS, *De Jezuïeten te Mechelen in de 17de en 18de eeuw en hun Xaveriuskerk*, Mechelen, 1977, p. 83-84. — Over de rol van de Brabantse Norbertijnen in de Jansenistische kwestie, cfr N.J. WEYNS, *De Brabantse Norbertijnen en het Jansenisme*, in *Analecta Praemonstratensia*, t. XXIX, 1953, p. 5-66.

¹⁵) Het fonds Officialiteit (16de-19de eeuw) is zeer uitgebreid en behelst interessante documenten. Naast 1/ huwelijksprocessen, 2/ wijdingsprocessen, 3/ aanvragen van dispensaties in kloostergeloften, en 4/ burgerlijke uitspraken, zijn er ook 5/ het beroemde proces van genesheer J.B. Van Helmont (1634), 6/ stukken over het personeel, 7/ over boeten en bisschoppelijke gevangenis, 8/ allerlei nopens dagvaardingen en veroordelingen aangaande tiendenbetwistingen, erfeniszaken, al of niet naleving van kapelanieverplichtingen, godsdienstbeleving (o.a. paasplicht, zondagrust, schending van het kloosterslot), huwelijksmoraliteit (o.a. verbreken van huwelijksbeloften, overspel, concubinaat, schaking, moeilijkheden in het huwelijksleven, betwist vaderschap).

¹⁶) Deze fondsten omvatten respectievelijk 33, 25, 291 registers en liassen, waarin allerlei over de premonstratenzerabdijen en hun religieuzen, vooral i.v.m. de bediening van parochies.

¹⁷) Joannes Lambertus Bax werd geboren te Berlaar bij Lier op 17 september 1753, en studeerde filosofie en theologie aan de universiteit te Leuven. Hij behaalde er de graad van baccalaureus in de theologie. Hij werd priester gewijd te Antwerpen op 20 september 1777. Hij vervulde vervolgens de functie van econoom (procurator) van het H. Geestcollege tot aan de afschaffing van de universiteit in 1797. Na het Concordaat nam hij intrek bij zijn broer Josephus Franciscus, die pastoor was te Wommelgem (1795-1833). Hij overleed er op 15 juli 1834. Uit zijn Wommelgemse tijd dateren zijn manuscripten. Vooreerst 17 registers, die bewaard worden in het aartsbischoppelijk archief. Zij bevatten geschiedkundige en aardrijkskundige gegevens over kerken, kloosters en parochies meestal behorend tot het nieuw opgerichte aartsbisdom Mechelen; lijsten van beroemde personen, pastoors, edellieden, enz.; grafschriften. Verder stelde hij nog 11 registers op die handelen over de Universiteit van Leuven. Zij bevinden zich in de Koninklijke bibliotheek van Brussel, Handschriftenkabinet nr. 22172. Cfr AAM, *Obituarium dioecesis Mechliniensis*, t. VI, p. 194; E. REUSSENS, *Documents relatifs à l'histoire de l'Université de Louvain*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, t. XVII, 1881, p. 153, noot 1; J. WILS, *La congrégation des théologiens campinois de l'ancienne université de Louvain*, in *Analectes pour servir à l'histoire ecclésiastique de la Belgique*, t. XXXI, 1905, p. 400, noot, 5.

pontificibus ecclesiae praemonstratensi in particulari et toti ordini in communi concessas secundum ordinem temporis in quibusdam veteribus monumentis descriptas», 18de eeuw. Register, 370 pag.

3. Akten en decreten van de generale en provinciale kapittels uit de 16de, 17de en de 18de eeuw; visitatieverslagen en decreten; akten van aanstellingen en wijdingsbrieven van abten van de abdij van Dielegem, 16de-18de eeuw; Antwoord van de Leuvense Universiteit aangaande de jurisdictiemacht van de Ordinaris over de premonstratenzers, 1659; antwoord op de vraag of de premonstratenzers beneficies, voor seculieren bestemd, mogen ontvangen, z.d.; pauselijke bullen. Register, 567 fol.
4. — Privilegie van paus Honorius III aan de Orde van Prémontré geen decimen op de novales te moeten betalen, 18 februari 1219.
— Bul van paus Clemens V met bescherming voor de Orde van Prémontré tegen alle geweldplegingen en beledigingen vanwege geestelijke en tijdelijke overheden, Avignon 8 oktober 1310 (cfr AAM, *Fonds Amatus Coriache*, reg. 5, fol. 19-20); afschrift van de vorige bul met bevestiging ervan op 4 maart 1678, en vermelding van een uitspraak van de Raad van Brabant omstreeks 1663 ten voordele van de abt van Tongerlo tegen de bisschop van Antwerpen en van de Raad van Henegouwen ten voordele van de abt van Vicoigne tegen de bisschop van Atrecht; vraag of in mis en officie van overledenen met zwarte gewaden het H. Sacrament mag uitgesteld worden en of in zwart gewaad het H. Sacrament in processie mag gedragen worden; negatief antwoord, 10 februari 1685.
5. — Bewijs door Willem de Angelis in naam van de abdijen van Prémontré van de Brabantse circarie dat zij geen emolumenten schuldig zijn aan Rome, 28 november 1513.
— Proces tussen de bisschop van Würzburg en de Orde van Prémontré nopens het toekomen van de goederen van het afgeschafte norbertinessenklooster te Würzburg aan de norbertijnen of aan de bisschop, 1707-1712 (gedrukt).
— Toelating van paus Julius II aan de abten van de Orde van Prémontré hun onderdanen-pastors *ad nutum* terug te roepen en anderen aan te stellen, en bevestiging dat goederen, die tijdens de uitoefening van hun ambt verworven werden, aan de abdij of priorij toebehoren zonder dat een ander hierop aanspraak kan maken, 17 september 1512 (twee exemplaren).

— Verklaring dat de norbertijnen-pastors afhangen van de abt voor zover het hun verplichtingen als kloosterling betreft, en van de bisschop wat de *cura animarum* en de visitatie aangaat, 17 augustus 1656.

— Over moeilijkheden van premonstratenzers met landdekens, 28 november 1659.

— Beroep van de vicarissen-generaal van Antwerpen sed. vac. op aartsbisschop Alphonsus de Berghes om de premonstratenzers te doen ophouden de begrafenisrechten te weigeren die aan de landdekens toekomen, wanneer een premonstratenzer-pastoor overleden is, 10 december 1678.

— Proces tussen de abt en de kanunniken van de premonstratenzerabdij Sint-Vincentius te Breslau enerzijds, en de bisschop van Breslau anderzijds, nopens het recht van beiden een premonstratenzer al dan niet uit een parochie terug te roepen, 1703 (gedrukt).

— Geval waarbij de abt van de premonstratenzerabdij Beaurepart te Luik in het ongelijk wordt gesteld omdat hij de kloosterling Franciscus la Motta, pastoor te Loverval, zonder reden en zonder toestemming van de bisschop van Luik uit zijn parochie had teruggeroepen; herstelling van F. la Motta in zijn ambt, 1712-1713 (gedrukt).

— Betwisting over de vraag of reguliere kanunniken van Prémontré mits toelating van hun overste beneficiën, bestemd voor een seculier priester, kunnen verkrijgen, z.d.

— Uiteenzetting over de juridische toestand betreffende o.a. afzetting, terugroeping, enz. van premonstratenzers in parochiedienst, zowel in parochies afhankelijk van de abdij als in parochies afhankelijk van de bisschop; afvaardiging van de abt van Sint-Michiël door het provinciaal kapittel, te Antwerpen vergaderd, om deze uiteenzetting aan de bisschoppen voor te leggen, 20 juli 1643.

— Vraag of de bisschop met toestemming van het kapittel, doch zonder bekrachtiging van Rome, geldig een parochie mag afstaan aan een abdij, z.d.

— Verscheidene casussen aan Rome voorgelegd, over reguleren die in parochiale dienst staan, z.d.

6. — Gebod voor de Raad van Brabant aan enerzijds de abten van Vlierbeek, 't Park, Tongerlo en Averbode en hun deelgenotenabten en -abdisen van Brabant, en anderzijds de abten van de vijf

- Brabantse abdijen, nl. Villers, Sint-Bernards, Grimbergen, Heylisssem en Dielegem, voor hen te verschijnen op de eerste zondag van de vasten, om een overeenkomst te treffen over de beden, 30 januari 1532.
- Overeenkomst tussen de abt van Saint-Feuillien du Roeulx en de abten van de vijf Brabantse abdijen waardoor de bijdragen van de abdijen tot de beden voorlopig geregeld worden (Nederlandse en Franse tekst), 1535.
- Moeilijkheden betreffende de keuze van abten als lid van de Staten van Brabant; verdediging van het behoud van de zetel van de Orde van Prémontré, 1674-1676.
- Over de verkiezing van een abt-generaal van de Orde van Prémontré voor de gebieden buiten Frankrijk (1636).
- Akte waarbij norbertijnenabten van de Brabantse circarie verklaren de bul «Unigenitus» volledig en onvoorwaardelijk te aanvaarden, 5 februari 1729.
7. Beschrijving van de overbrenging van de relikwieën van Sint-Siardus, vijfde abt van de abdij Mariëngaarde (Hortus Beatae Mariae) te Hallum in Friesland, gestorven op 13 november 1230, van Hildesheim over Roermond, — waar op 16 juni 1617 door bisschop Jacobus a Castro het onderzoek plaats vond alsmede de verdeling deels voor de abdij Saint-Feuillien du Roeulx in Henegouwen en deels voor de abdij van Tongerlo — en verder over Luik, Averbode, Westerlo naar Tongerlo, waar grote feestelijkheden werden gehouden (29 juni-6 juli 1617).
 8. Aanstelling door paus Gregorius XVI van Franciscus Thomas Corselis tot apostolisch visitator van de reguliere orden in België ten einde hun canonische heroprichting en reïntegratie te bewerken, 27 juni 1834.
 9. Nota van F.T. Corselis, apostolisch visitator, nopens het beheer van het bezit van de premonstratenzerabdijen in België, 30 juli 1845.
 10. Verslag van de kapittelvergadering van de oversten van Averbode, Grimbergen, 't Park, Postel en Tongerlo, te Averbode gehouden op 17 mei 1864.
 11. Mededeling van Giacomo Cattani, apostolisch nuntius, aan de aartsbisschop dat de paus hem benoemde tot apostolisch visitator van de Orde van Prémontré in België, 7 augustus 1868.

12. «*Ritus ac preces in sepultura et exequiis canonicorum praemonstratensium*», z.d.

Fonds *Amatus Coriache*, reg. 5,

- fol. 19-20, cfr *supra* sub nr. 4.
- fol. 421-422: Protest van de aartsbisschop en de andere bisschoppen bij de koning tegen zogenaamde rechten van de abten van de Orde van Prémontré om vrij over hun kloosterlingen te kunnen beschikken, zonder hieromtrent de ordinaris te horen, wijl zij zich beroepen op pauselijke bullen, en waarvoor deze abten reeds tot de Private Raad een verzoekschrift hadden gericht; antwoord, 19 mei 1637.
- fol. 423-424: Redenen die aantonen dat de kanunniken van Prémontré, benoemd in parochies die normaliter door seculieren worden bediend, onder het gezag van de prelaat blijven zoals dezen die pastoor zijn in een geïncorporeerde parochie, z.d.
- fol. 425-426: Opsomming van de privileges van de Orde van Prémontré, z.d.
- fol. 427-431: Vraag of de pastoors van de Orde van Prémontré door de abt kunnen terug geroepen worden zonder de toestemming van de ordinaris, z.d.
- fol. 432-440: Vraag of premonstratenzers, benoemd tot onafzetbare pastoors, het recht hebben steeds naar hun abdij weer te keren, en allerlei stukken daaromtrent, z.d.
- fol. 441: Apostolische privileges voor de Orde van Prémontré gegeven door paus Joannes XXII te Avignon, 24 september 1320.
- fol. 444: Apostolisch privilege geschonken door paus Honorius III aan de abten van de Orde van Prémontré, hun onderdanen-pastoors vrij naar hun abdij terug te roepen, 26 juli 1219.
- fol. 445: Apostolisch privilege geschonken door paus Alexander IV (1254-1261) nopens de exemptie van de Orde, z.d.
- fol. 446: Apostolisch privilege gegeven door paus Julius II aan de abten van de Orde van Prémontré naar believen hun onderdanen uit hun parochies terug te roepen, 17 september 1512.
- fol. 452: Oproep van de premonstratenzerabten voor een kapittel dat te Leuven gehouden wordt, 9 december 1571.

Fonds *Kloostergemeenschappen*

Generalia, nr. 22:

Uittreksels op aanvraag van G. Helleputte en A. Verhaegen, gedeputeerde.

teerden, uit de kadastrale belastingskohiers van de gemeenten waar premonstratenzer-kanunniken en -kanunnikessen eigendommen (gebouwen, gronden, enz.) bezitten met identiteit, beroep en woonplaats van de wettige gebruikers, lokalisatie van de eigendommen en verwijzing naar de kadastrale plans, aard van de eigendommen en hun oppervlakte, kadastraal inkomen, 1903.

Fonds *Jansenisme*

- Aangaande o.a. de norbertijn Joannes a Lapide, cfr. registers 16 (C 1) en 18 (C 3). Zie hierover N.J. WEYNS, *a.c.*, p. 8-12.
- reg. 20 (D 1), nr. 27: Decreet van het algemeen kapittel van de congregatie der strikte observantie van de Orde van Prémontré, gehouden in de Sint-Paulusabdij te Verdun op 27 april 1651 en volgende betreffende de leer van Cornelius Jansenius (gedrukt). *Idem*, reg. 23, nr. 15 en reg. 27, nr. 30.

Fonds *Mechliniensia*

- reg. 17, p. 788-789: Over het begrafenisrecht van premonstratenzer-pastors, 17 dec. 1659.
- reg. 16, fol. 240°-v^o: Lofprijzing van de premonstratenzerabdiën in het aartsbisdom door aartsbisschop Jacobus Boonen, 5 december 1650.

CONVENTUALIA

I NORBERTIJNEN IN BELGIË

Averbode S. Joannes Baptista

De abdij van Averbode ligt op een twaalfstal km. van Diest. Zij werd rond 1134 gesticht op de gronden van Arnold graaf van Loon. Enkele religieuzen van de Sint-Michielsabdij van Antwerpen groepeerden er zich rond een kleine kapel gewijd aan Sint-Jan Baptist. In 1139 gaf paus Innocentius II officieel zijn goedkeuring aan deze stichting.

De oorlogen van de 16de eeuw brachten Averbode op de rand van de afgrond. Mathias Valentijns herstelde de abdij geheel, zowel op materieel als op godsdienstig gebied, zodat hij als de tweede stichter van de abdij mag aanzien worden.

De abdij werd op 14 februari 1797 opgeheven. Met uitzondering van het prelaatshuis, de kerk en de inganspoort, werden de gebouwen gesloopt.

In 1834 hernamen enkele religieuzen er het conventueel leven en in 1836 werd de abdij canoniek heropgericht. Op 29 december 1942 vernielde een brandramp met ongekende oorzaak de conventsgebouwen; alleen de kerk werd gevrijwaard¹⁸⁾.

1. Lijst van abten door de Spaanse regering benoemd van 1585 tot 1647.
2. Betwisting tussen Ambrosius Capello, bisschop van Antwerpen, en Servatius Vaes, abt van Averbode, over het begrafenisrecht van de aartspriester ter gelegenheid van de begrafenis van Hubert Sophie, premonstratenzer en pastoor te Oostmalle, 30 januari 1660 (twee exemplaren).
3. Een schrijven over de benoeming van Simon Braunman tot abt, 14 augustus 1736.
4. Overlijdensaankondigingen, aanvraag tot wijding, aanvraag voor jurisdictie, 18de-19de eeuw.
5. Vraag van Norbertus Dierckx aan de aartsbisschop zijn ontslag als pastoor van Rotselaar te aanvaarden, omdat hij tot overste van de nieuwe gemeenschap van Averbode verkozen werd, 20 oktober 1834.
6. Vraag vanwege Franciscus Thomas Corselis, apostolisch visitor, aan aartsbisschop E. Sterckx een schriftelijke toelating te geven om te kunnen overgaan tot de canonieke heroprichting en reïntegratie van de abdijsamenleving met al haar rechten en privilegiën die zij had vóór de afschaffing, 10 oktober 1835; toelating gegeven op 12 oktober 1835.
7. Betoog van de aartsbisschop dat de parochies die vóór de afschaffing bij de abdij behoorden en door decreet van 6 juni 1803 heropgericht

¹⁸⁾ C. VAN GESTEL, *Historia sacra et profana archiepiscopatus Mechliniensis*, t. I, Den Haag, 1725, p. 251-256; J. LE ROY, *Le grand théâtre sacré du duché de Brabant*, t. I, Den Haag, 1729, p. 164-166; A. D'HOOP, *o.c.*, p. 35-64; N. BACKMUND, *o.c.*, t. II, p. 270-274, 600-601; t. III, p. 621; M. KOYEN, *Abbaye d'Averbode*, in *Monasticon belge*, t. IV, *Province de Brabant*, vol. III, 1969, p. 621-676; J.P. NADRIN, *Averbode*, in *Abbayes de Belgique*, Brussel, 1973, p. 100-118; *De glans van Prémontré. Oude kunst uit witherenabdijen der Lage Landen*, Leuven, 1973, p. 270-306; *De abdij van Averbode*, Averbode, 1980, 72 pag.

- zijn, seculiere parochies geworden zijn, en bijgevolg langs *concursum* moeten toegekend worden, 21 december 1836.
8. Vraag van de overste aan de aartsbisschop om een kanunnik van de abdij als pastoor van Vorst te benoemen, 18 februari 1837; antwoord op 12 april 1837; andere aanvragen voor pastoorsplaatsen, 4 augustus 1840.
 9. Mededeling door Sulpitius de Lespes van zijn verkiezing tot overste, 1 juni 1843; vraag van Sulpitius de Lespes om zijn ontslag als pastoor van Averbode te aanvaarden en Augustinus Frison als zijn plaatsvervanger te benoemen, 26 juni 1843, en antwoord op 3 juli 1843; mededeling van de verkiezing van Fredericus Mahieux tot nieuwe overste, 15 februari 1848.
 10. Schrijven van Augustinus Frison, pastoor van Averbode, aan de aartsbisschop en de nuntius, nopens zijn ongerustheid over het besprokene in de vergadering van het 'provinciaal kapittel' op 17 mei 1864: zijn pastoraat is een *beneficium curatum* en geen *beneficium simplex*, 14 februari 1865.
 11. Schrijven van abt Gummarus Crets aan de H. Stoel om toelating te verkrijgen onroerende goederen van de abdij die zowel binnen als buiten de muren zijn gelegen, te verkopen aan de familie de Merode, die in de nabijheid woont, teneinde een aanslag van deze goederen door de Staat te voorkomen, alsmede om afstand te doen van alle akkerbouw buiten de muren en bijgevolg ook de veestapel en de gereedschappen te verkopen, z.d.; toelating door Rome om tot deze alienatie over te gaan mits de gelden goed worden besteed, 30 juli 1887; toelating door aartsbisschop P.L. Goossens, 10 september 1887.
 12. Vraag van abt Leopoldus Nelo Augustinus Frison, pastoor van de parochie, om oprichting van de broederschap van Onze-Lieve-Vrouw van het H. Hart, 22 maart 1877; verheffing door paus Leo XIII van de broederschap van O.L. Vrouw van het H. Hart tot aartsbroederschap met alle privileges eraan verbonden en voorzien van aflaten, 8 mei 1885 (2 exemplaren); vraag aan de aartsbisschop om de statuten van de aartsbroederschap goed te keuren, 1 augustus 1885; positief antwoord op 1 augustus 1885; verslag met 12 bewijsstukken van de oprichting van de aartsbroederschap van Onze-Lieve-Vrouw van het H. Hart te Averbode door kardinaal V.A.

Dechamps, de uitbreiding en de moeilijkheden die er uit voortvloeiden voor de sociëteit van de missionarissen van Onze-Lieve-Vrouw van het H. Hart, 7 maart 1886; schrijven van de Congregatie van aflaten en relikwieën dat het past dat de hoofdzetel van de aartsbroederschap van Onze-Lieve-Vrouw van het H. Hart berust bij de Missionarissen van Onze-Lieve-Vrouw van het H. Hart waarmee de bestaande broederschap te Averbode als filiaal zou verbonden worden, 7 mei 1890.

13. Aanvragen om toelatingen, 1840-1898.

14. Verslag over de toestand van de abdij, na 1942.

Fonds *Amatus Coriache*, reg. 5,

- fol. 75-76: Opdracht aan de abt van Averbode (en aan deze van Sint-Geertrui te Leuven) betreffende de absolutie «*quorumcumque*», 1 augustus 1459.

Manuscript van *Joannes Lambertus Bax*,

- reg. II, p. 137-166, met vooral de levensbeschrijving van religieuzen.
- reg. XI, p. 245-254, met charters van de Berthouts in verband met de abdij van Averbode, 12de tot midden 14de eeuw.

Fonds *Mechliniensia*,

- reg. 5, fol. 106v^o-107v^o: *Dimissoriales* van Ernestus van Beieren, aartsbisschop van Keulen, voor de kanunniken van Averbode die in tijd van oorlog te Diest verblijven, 21 maart 1602.

Berne te Vilvoorde S. Joannes Baptista

De abdij is gesticht in 1134 te Berne bij Heusden (Nederland) als filiaal van de norbertijnenabdij Mariënweerd te Beesd aan de Linge. In 1579, tijdens de calvinistische opstand, vluchtten de koorheren naar 's-Hertogenbosch, wat later naar Maarsbergen en in 1629 naar Heeswijk. De abdij werd verwoest. Na het verdrag van Münster in 1648, kocht de abdij een huis in de Brusselsestraat te Vilvoorde. Alleen de abt en enkele religieuzen trokken er heen. De meesten bleven hun apostolaat in Staats-Brabant uitoefenen. Hun woonst te Vilvoorde noemden ze het «refuge-huis» van de abdij van Berne.

In 1794 werden zij verdreven en werden hun goederen genaast. In de 19de eeuw dienden de gebouwen voor verschillende doeleinden. Momen-

teel zijn ze verdwenen. Sinds 1857 leeft de gemeenschap voort te Heeswijk, hun oud bezit¹⁹⁾.

1. «*Necrologium abbatiae Bernensis adjunctum martyrologio Romano*» door Arnold Van Vessem van 1574 in 8°, met een lijst van de abten, bijgevoegd tot de 55ste, die gekozen werd in 1805 (fol. 2v°-3v°°. Register, 96 fol.²⁰⁾).
2. Dossier aangaande het behoud van de rechten van de abdij; pleidooi bij aartsbisschop Isabella, 1632-1633.
3. Eed van getrouwheid van de abten Lucas Jongens (1692-1694) en Norbertus de Jode (1694-1707) aan de aartsbisschop, z.d.
4. Beslissing van de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden dat de koning zich niet moet houden aan het privilege van de norbertijnen om zich een abt uit hun midden te kiezen, 29 juni 1708.
5. Twee brieven van abten aan aartsbisschop J.H. de Franckenberg, 24 januari 1783 en 17 september 1796.
6. Gedrukt lofdicht op abt Adrianus de Wit, 1784; bekendmaking van het overlijden van Adrianus de Wit aan aartsbisschop J.H. de Franckenberg, 9 mei 1793.
7. Reeks brieven, meestal van 1803, getekend «*Nota Manus*».
8. Moeilijkheden van prior A. Beels met Antonius van Alphen, apostolisch vicaris van 's-Hertogenbosch, die de privilegiën van de premonstratenzers niet eerbiedigde, 4 en 12 december 1829; beroep op de

¹⁹⁾ C. VAN GESTEL, *o.c.*, t. I, p. 133; J. LE ROY, *o.c.*, t. I, p. 85; A. D'HOOP, *o.c.*, p. 91-94; A. WAUTERS, *Histoire des environs de Bruxelles*, Brussel, 1955, p. 512; J. NAUWELAERS, *Histoire de la ville de Vilvorde*, t. II, Parijs-Brussel-Kortrijk, 1950, p. 486-492; N. BACKMUND, *o.c.*, t. II, 270-274, 600-601; t. III, p. 621; P. PIEYNS-RIGO, *Abbaye de Berne à Vilvorde*, in *Monasticon belge*, t. IV, Province de Brabant, vol. III, 1969, p. 677-685; A. VAN DEN HURK, *Berne op weg naar Spaans Brabant, 1640-1680*, in *Analecta Praemonstratensia*, t. XLVIII, 1972, p. 243-290; A. VAN DEN HURK-H. VAN BAVEL, *Abdij van Berne-Heeswijk. Nederlands oudste kloostergemeenschap*, Eindhoven, 1973; *De glans van Prémontré*, p. 218-224; W. VAN DEN HURK, *Her verborgen leven van de abdij van Berne in haar parochies, 1797-1857* (Bijdragen tot de geschiedenis van het Zuiden van Nederland, 39), Tilburg, 1799, xxix-276 pag.; A. VAN DEN HURK, *Lotgevallen van de boekerij van de Abdij van Berne*, in *Varia Historica Brabantia*, t. VIII, 1979, p. 211-243.

²⁰⁾ A. VAN DEN HURK, *Lotgevallen van de boekerij van de Abdij van Berne*, in *Varia Historica Brabantia*, t. VIII, 1979, p. 221, schrijft hierover dat het zich thans in het aartsbisdom te Mechelen bevindt: «Het is een prachtig handschrift, martyrologium en necrologium tegelijk naast elkaar geschreven».

abt van Villers, die verbleef in de Blindestraat rechtover het lyceum te Brussel, 21 december 1829.

Fonds Mechliniensia

— reg. 55, fol. 45v^o: Toelating aan abt Adrianus de Wit om in al de kerken van het aartsbisdom, zowel bediend door seculieren als regulieren, te pontificeren, uitgezonderd in de metropolitane kerk van Mechelen, 4 januari 1784.

— reg. 81, fol. 108: Wijding van Adrianus de Wit tot abt, 4 januari 1784.

Bonne-Espérance te Vellereille-lez-Brayeux Beata Maria Virgo

Gelegen niet ver van Binche op de weg naar Bergen, werd deze abdij in 1126/27 gesticht te Ramignies door Renaldus, heer van Croix-lez-Rouverey en zijn echtgenote Beatrix. Een weinig later werd zij overgeplaatst naar Sart-Richevin en omstreeks 1131 naar Vellereille-lez-Brayeux. In 1128 werd deze stichting tot abdij verheven. In de 15de eeuw werden er meerdere generale kapittels gehouden. Vanaf het midden van de 16de eeuw tot haar opheffing leed de abdij veel schade door allerlei plunderingen en brand. De nog bestaande kerk werd gebouwd in de jaren 1770-1776.

In 1796 opgeheven, telde de abdij 63 kloosterlingen. Zij kochten later het klooster weer op, doch hadden geen middelen voor het herstel. In 1829 werden de gebouwen eigendom van het bisdom Doornik, dat er een bisschoppelijk college vestigde²¹).

Dimissoriales met dispensatie in de interstitiën voor de priesterwijding van Florentinus Dailly, diaken, gegeven door G. Hallez, vicaris-generaal van het bisdom Kamerijk, en vraag aan aartsbisschop J.H. de Franckenberg hem te wijden, 28 april 1796.

Dielegem te Jette Beata Maria Virgo

Omstreeks 1140 zonden de premonstratenzerabdijen van Drongen en

²¹) U. BERLIÈRE, *Abbaye de Bonne-Espérance*, in *Monasticon belge*, t. I, *Provinces de Namur et de Hainaut*, 1890-1897, p. 392-409; N. BACKMUND, *o.c.*, t. II, p. 361-364; J.P. NANDRIN, *Bonne-Espérance*, in *Abbayes de Belgique*, Brussel, 1973, p. 54-71; *De glans van Prémontré*, p. 365-369; *Les archives de l'Etat dans les provinces. Aperçu des fonds et collections*, t. II, *Les provinces Wallones*, Brussel, 1975, p. 186; A. MILET, *L'abbaye norbertine de Bonne-Espérance au début de la seconde occupation Française (1794-1798) et le sort de sa bibliothèque*, in *Annales du Cercle Archéologique de Mons*, t. LXX, 1976-1977, p. 177-206.

Grimbergen enkele kloosterlingen naar het reeds bestaande verblijf van reguliere kanunniken van Sint-Augustinus te Jette. Zij voerden er de norbertijnse hervorming in. De abdij genoot in de 14de en 15de eeuw een rustig bestaan. Ondanks de moeilijkheden die de abdij in de 16de eeuw kende door de politiek-religieus gespannen situatie en niet voor het minst door de onbekwaamheid en overdreven wereldsheid van een drietal abten, bloeide zij in de 17de eeuw weer op. Op 10 november 1796 werden de religieuzen uit hun klooster verjaagd en in januari 1797 werden de abbatiale goederen genationaliseerd en te koop aangeboden. Al de gebouwen, uitgenomen het abtskwartier met de ingangspoort, werden gesloopt. Nooit herrees deze abdij uit haar puinen²²).

1. Cfr *Generalia*, nr. 3 (register).
2. «*Annotata memorabilium*» van de abdij. Register, geschreven door Henricus van Eesbeek, deels gedurende zijn provisorschap (1732-1744), deels in het begin van zijn prelatuur, en in één volume samengebundeld in augustus 1745, 467 blz.
3. Getuigschrift van de wijding van de abdijskerk op 24 september 1095 door Galchesus, bisschop van Kamerijk, en van de bisschoppelijke verordening dat de gronden geschonken door Onulphus van Wolvertem moeten dienen voor het onderhoud van de religieuzen; bevestiging in 1112 door Odo, bisschop van Kamerijk, met schenking van vrijheid van abtskeuze.
4. Bul van paus Clemens VII met toelating aan de abten van Dielegem tot het gebruik van de *pontificalia*, 4 oktober 1532.
5. Eed van onderdanigheid aan de aartsbisschop door de abten afgelegd, 17de-18de eeuw.

²²) C. VAN GESTEL, *o.c.*, t. II, p. 85-93; J. LE ROY, *o.c.*, t. I, p. 321-323; A. D'HOOP, *o.c.*, p. 183-189; N. BACKMUND, *o.c.*, t. II, p. 280-283, 601; t. III, p. 622; G. GUYOT, *L'abbaye de Diligem*, in *Graafschap Jette (Orgaan van de geschied- en heemkundige kring van het graafschap Jette en omgeving)*, t. I, 1963-1964, p. 1-15; t. II, 1964-1965, p. 5-32; t. III, 1965-1966, p. 3-28; t. IV, 1966-1967, p. 3-38; t. V, 1967-1968, p. 23-55; t. VI, 1968-1969, p. 44-91; t. VIII, 1971, p. 17-45; t. XI, 1972, p. 24-41; t. X, 1973, p. 3-32; t. XII, 1975-1976, p. 43-78; t. XIII, 1977-1978, p. 15-49; M. KOYEN, *Abbaye de Dielegem*, in *Monasticon Belge*, t. IV, *Province de Brabant*, vol. III, 1969, p. 687-720; J. GLADE, *L'abbaye de Diligem des origines au XVe siècle* (mémoire de licence U.L.B.), cfr G. DESPY, *Les mémoires de licence en histoire médiévale à l'université libre de Bruxelles, 1966-1970*, in *Contributions à l'histoire économique et sociale*, t. VI, Brussel, 1970-1971, p. 223-225; *De glans van Prémontré*, p. 230-232; G. GUYOT, *L'abbaye de Jette-Diligem*, Brussel, 1978.

6. Stichting van de broederschap van de H. Blasius in de abdijkerk door aartsbisschop Jacobus Boonen, 19 januari 1629.
7. Voorstelling aan de aartsbisschop door de abt van religieuzen van de abdij voor de benoeming tot pastoor van de Sint-Pietersparochie te Jette en de bijkapel te Ganshoren, waarover de abdij het patronaatsrecht bezit, 1624-1791.
8. Vier stukken over het innen van de twintigste penning, 1686, 1719.
9. Abt en kloosterlingen stemmen er in toe te zorgen voor de zon- en heiligidagmissen en voor het wekelijkse catechismusonderricht in de kapel van Ganshoren, die ressorteert onder de jurisdictie van het graafschap en de parochie van Sint-Pieter te Jette waarvan de abdij het patronaatschap bezit, 19 december 1753; wettelijke akt verleden en getekend ten overstaan van de burgerlijke stand van de heerlijkheid van Ganshoren, 8 januari 1754.
10. Vonnis tegen Benjamin Joseph Du Pret van Brussel wegens achterstallige betaling, 20 juli 1789.
11. Namen van tiendebetalers in verschillende dorpen, z.d.
12. Uitnodiging gericht aan abt en kloosterlingen voor de huwelijksplechtigheid van de aartshertog met prinses Isabella van Parma, 27 mei 1760.
13. Lofdicht opgedragen aan Andreas de Maeght bij zijn wijding tot 51e abt van Dielegem op 20 april 1790 (gedrukt).
14. Voorstelling van de benoeming van Anthonius l'Artilly tot pastoor te Rossem, 13 januari 1791.
15. Toelating aan abt Andreas de Maeght om verboden boeken te lezen, 2 april 1793.
16. Vraag van aartshertog Charles-Louis, gouverneur, naar zilver, goud en kunstwerken voor Oostenrijk, 4 september 1794.
17. — Bewijzen dat de molen van Jette, de vijvers en aanpalende weiden gelegen te Maalbeke onder Jette, aan de abdij toebehoren, 1307.
— Aanduiding van de middelen om verbetering te brengen in de droevige financiële toestand van de deservitor van Zellik, religieus van de abdij, 13 oktober 1669.
— Notariële akte van de ontvangst van 750 gulden wisselgeld tegen een rente van dertig gulden wisselgeld per jaar door Peter Bogemans

- en Anna Moens, inwoners van Ossel, uit de handen van Joannes Baptista Van den Daele, prelaat van Dielegem, 24 augustus 1781.
- Lijst van huizen toebehorende aan de abdij en gelegen in de stadswarande, begin 19de eeuw.
- Meting van goederen gelegen in de parochies Wolvertem, Meuzegem, Imde, Rossem, Neerhem en Westrode op bevel van de Soevereine Raad van Brabant, z.d.
18. — Verklaring van abt Henricus Huys over zijn abtswijding door de bisschop van Antwerpen, zonder daarom inbreuk te willen maken op de rechten van de aartsbisschop, 13 april 1690.
- Schrijven van abt Henricus (1689-1720) aan een religieus, student te Leuven, z.d.
- Een schrijven uit Rome, 16 juni 1736.

Fonds *Amatus Coriache*,

- reg. 5, fol. 420: Brief aan de abt van Dielegem over de ontzetting uit zijn ambt van de pastoor van Humbeek, religieus van de abdij, 5 maart 1547.
- reg. 6, fol. 552-554: Uitspraken nopens de verdeling van de tienden tussen de abt van Dielegem enerzijds, en de tiendeheffers anderzijds, 1510, 1516-1518, 1533.
- reg. 9, fol. 85-86: Publieke verkoopakt van een cijns te Dilbeek, die aan de abdij toebehoort, 4 december 1491.

Fonds *Mechliniensia*,

- reg. 5, fol. 157^r-v^o: Eed van onderdanigheid van de abten Joannes de Haseler (1624) en Martinus Vanden Hecke (1645).
- reg. 11, fol. 53^r-v^o: Toelating om een gift te ontvangen voor een vroegmis in de parochie van Ganshoren, 6 december 1624.
- reg. 11, fol. 150: Oprichting van de broederschap van de H. Blasius, 29 januari 1629.
- reg. 12, fol. 15: Erkenning van de echtheid van relikwieën, 27 april 1635.
- reg. 30, fol. 20v^o, 138^r-v^o, 146, 190^r-v^o: Bekendmaking van de abtswijding van Henri Huys te Antwerpen door de bisschop zonder *dimissoriales*, 25 juli 1689.
- reg. 53, fol. 15: Toelating aan abt J.B. Van den Daele om te pontificeren in alle kerken van reguleren en seculieren in het

aartsbisdom behalve in de metropolitane kerk te Mechelen, 26 mei 1771.

passim: akten van de abtswijdingen, 17de en 18de eeuw.

Drongen Beata Maria Virgo

Deze gemeenschap werd in 1136 te Zalegem (onder Vrasene) gesticht voor kanunniken die de regel van Sint-Augustinus volgden. In 1139 werd zij naar Drongen overgebracht waar zij zich bij de Orde van Prémontré aansloot. In de oorlogen van 1452, 1566 en 1578 werden de gebouwen verwoest. Van 1558 tot 1584 vluchtte het convent voor de calvinisten naar hun refugehuis te Gent. In het begin van de 17de eeuw werden de gebouwen weer eigendom van de religieuzen. Doch eerst in 1698 konden zij terug te Drongen gaan wonen. In 1797 werd de abdij door de Fransen opgeheven. Zij telde toen 36 kloosterlingen. In oktober 1800 werden de gebouwen als nationaal goed verkocht. De paters jezuïeten richtten er in 1837 een noviciaat in; tot op heden houden zij er nog hun residentie. De abdijkerk is nu parochiekerk²³).

1. Schenking van mijter en andere voorrechten aan de abt van Drongen bij bul van Paulus III van 16 augustus 1540.
2. Akte van gehoorzaamheid aan aartsbisschop Jacobus Boonen door abt Jacobus Goethals, 23 januari 1637.
3. Geschil tussen de premonstratenzers en de bisschoppen nopens de exemptie in zake *cura animarum*, 28 juni 1710 (2 exemplaren); moeilijkheden hieromtrent tussen abt Claudius Steuperaert en Philippus Van der Noot, bisschop van Gent, m.b.t. de parochie Petegem.

Floreffe Beata Maria Virgo

Op de weg van Namen naar Charleroi ligt de abdij van Floreffe. Zij is

²³) A. SANDERUS, *Flandria illustrata*, t. I, Den Haag, 1735, p. 308-312; N. BACKMUND, o.c., t. II, p. 409-412, 602; t. III, p. 626; J.B. GOETSTOUWERS, *De abdij van Drongen. De abten tot de troebelen van de zestiende eeuw*, in *Analecta Praemonstatensia*, t. XXXV, 1959, p. 301-311; J. BUNTINX, *Inventaris van het archief der abdij van Drongen*, Brussel, 1971; C. GOEMÉ, *De Norbertijnen te Drongen 1138-1796*, 1972; *De glans van Prémontré*, p. 226-228; *Het Rijksarchief in de provinciën. Overzicht van de fondsen en verzamelingen*, t. I, *De Vlaamse Provinciën*, Brussel, 1974, p. 167; N.J. WEYNS, *Abbaye de Tronchiennes*, in *Monasticon belge*, t. VII, *Province de Flandre Orientale*, vol. III, Gembloux, 1980, p. 537-567.

de eerste abdij van de Orde van Prémontré in de Nederlanden en de tweede oudste van de Orde in het algemeen. In 1121 werd zij gesticht door Sint-Norbertus zelf op het residentie-oord van Godefroid, graaf van Namen, en zijn echtgenote Ermesinde. In de 15de eeuw begunstigen de pausen haar met allerlei privileges. In 1683 maakten de Franse troepen zich van de abdij meester en roofden de inboedel en het vee.

Op 4 februari 1797 werden de 61 religieuzen gewapenderhand uit de abdij verdreven en op 8 april werden hun goederen verkocht. Enkelen kochten later de gebouwen terug op. Zij aanvaardden in 1818 dat het bisdom Namen er een Klein-Seminarie in onderbracht²⁴).

1. Overdracht van goederen aan de abdij bij notariële akte door de gebroeders Godescale, 7 mei 1399 (charter).
2. Verdediging van de prerogatieven van de abt van Floreffe, Jean Roberti, voor de waardigheid van abt-generaal van de Orde voor de huizen buiten Frankrijk, z.d. [1636-1637].
3. Vraag van de abt van Floreffe aan aartsbisschop Thomas Philippus d'Alsace (1718-1759) over de verplichting, door de bisschop van Luik opgelegd, vier gouden florijnen of vijf escudos te betalen telkens als een premonstratenzer-pastoor in zijn bisdom *ab intestato* sterft, z.d.

Grimbergen SS. Petrus en Servatius

Gesticht omstreeks 1128 door de abdij van Prémontré, ondervond deze gemeenschap een grote tegenwerking van de heren van Grimbergen en de hertogen van Brabant. Op 6 maart 1285 nam Jan IV, hertog van Brabant, de abdij onder zijn bescherming. In de 15de eeuw was de materiële toestand maar middelmatig en in de tweede helft van de 16de eeuw waren de koorheren meermaals gedwongen zich omwille van brand of plundering in hun refugehuis te Brussel terug te trekken. In de tweede helft van de 17de eeuw kende de abdij een flinke heropleving. Er werd een nieuwe kerk gebouwd en in het begin van de 18de eeuw werden nieuwe

²⁴) U. BERLIÈRE, *Abbaye de Floreffe*, in *Monasticon Belge*, t. I, *Provinces de Namur et de Hainaut*, 1890-1897, p. 111-123; N. BACKMUND, o.c., t. II, 1952, p. 373-378, t. III, p. 625; *Floreffe/ 850 ans d'histoire. Vie et destin d'une abbaye de prémontrés*, Floreffe, 1973; C. VAN DEN STEEN, *Floreffe*, in *Abbayes de Belgique*, Brussel, 1973, p. 72-87; *De glans van Prémontré*, p. 329-334; *Archives de l'État dans les provinces. Aperçu des fonds et collections*, t. II, *Les provinces Wallones*, Brussel, 1975, p. 237; W.M. GRAUWEN, *Norbert et les débuts de l'abbaye de Floreffe*, in *Analecta Praemonstratensia*, t. LI, 1975, p. 5-23; J. LOMBET, *L'abbaye de Floreffe*, Gembloux, 1976.

conventsgebouwen opgetrokken. Op 8 november 1796 werden de religieuzen verplicht hun abdij te verlaten. De abdijsamenleving werd canoniek heropgericht in 1840 en vierde in 1978 haar 850-jarig bestaan²⁵).

1. Formule van de getrouwheidseed die een nieuw aangestelde abt aan de aartsbisschop moet afleggen, eden van getrouwheid door abten, 17de eeuw; verwittiging door Michaël Colbert, abt-generaal aan Hermannus de Munck, abt van Grimbergen, dat in de eed niets mag voorkomen tegen de privilegiën en immuniteiten van de Orde, 3 september 1698; briefwisseling over de eed van onderdanigheid, die de abt bij zijn wijding moet afleggen en moeilijkheden met de abt van Sint-Michiël, 3 maart-13 mei 1699.
2. Schrijven van Amatus Coriache, vicaris-generaal *sede vacante*, aangaande de wijding van abt Laurentius Bogaerts, 11 november 1670.
3. Vraag van aartsbisschop Thomas Philippus d'Alsace aan de koning om aan de abt van Grimbergen te verbieden dat hij de visitaties van de kapellen van Wommel, Meise en Grimbergen door de aartspriesters zou beletten (december 1685); verslagen van visitaties in de voorafgaande jaren.
4. Belofte van abt Augustinus Van Eeckhout en enkele kanunniken aan aartsbisschop Th.-Ph. d'Alsace tijdens de consacratie van de abdijkerk, om devotelijk het goddelijk officie in de abdijkerk te reciteren, en de parochie Grimbergen behoorlijk te bedienen, 8 juli 1725.
5. Feestcantate bij de abtswijding van Joannes Baptista Sophie op 14 september 1755 (gedrukt).
6. Geval van de kloosterlingen Josephus Guilliëlms Jumini (1794),

²⁵ C. VAN GESTEL, *o.c.*, t. II, p. 70-75; J. LE ROY, *o.c.*, t. I, p. 315-318; A. D'HOOP, *o.c.*, p. 255-265; N.J. WEYNS, *Abbaye de Grimbergen*, in *Monasticon Belge*, t. IV, Province de Brabant, vol. III, 1969, p. 721-746; A. EYCKERMANS, *Grimbergen*, in *Abbayes de Belgique*, Brussel, 1973, p. 152-171; *De glans van Premontré*, p. 308-324; D.J. DELESTRÉ, *Uit het verleden van Grimbergen* (2 delen, bewerkte en geannoteerde uitgave), Grimbergen, 1978; F. DAELEMANS, *De vorming van het domein van de norbertijnerabdij van Grimbergen (vanaf haar stichting tot ongeveer 1300)*, in *Eigen Schoon en de Brabander*, t. LXI, 1978, p. 48-62, 287-309; *850 jaar abdij Grimbergen*, Grimbergen, 1978; C.L. SPILLEMAECKERS, *De abten van Grimbergen tot het einde van de 18de eeuw, 1128-1794*, Grimbergen, 1978, 276 p.; *Het land van Grimbergen. De uitstraling van de abdij* (Gedenkboek en catalogus), Grimbergen, 1978.

Petrus Josephus Van Roosbroeck (1848-1863), Norbertus Judocus De Vos (1855), Philippus Jacobus Joostens (1868).

7. Vraag van Franciscus Thomas Corselis, apostolisch visitator van de reguliere orden in België, aan aartsbisschop Engelbertus Sterckx om toelating voor de canonieke heroprichting en reïntegratie van de abdij volgens de wens van de kloosterlingen, 13 juli 1840; antwoord, 23 juli 1840.
8. Vraag van abt Ludolphus Van Beveren om in de kapittelzaal van de abdij een kruisweg te mogen oprichten en te wijden, 30 november 1872.
9. Negatief antwoord van vicaris-generaal Joannes Baptista Lauwers op de vraag van de abt om pontificaal te mogen celebreren in de kerk van de conventuelen te Halle, 3 juli 1874.

Fonds *Amatus Coriache*, reg. 5,

- fol. 83: Verwittiging met oplegging van censuren door Jacobus de Croy, bisschop van Kamerijk (1502-1516), aan enkele leken, die, tegen de kerkelijke vrijheid in, de hervorming van de abdij willen beletten, z.d.
- fol. 405-408: Toekenningsakte van het pensioen voor Arnold Persoens (abt van 1489 tot 1506), oud-abt van Grimbergen.
- fol. 409: Verwittiging en strafmaatregel door Jacobus de Croy, bisschop van Kamerijk, tegen hen die de hervorming van de abdij willen beletten, 25 mei 1509.

Fonds *Jansenisme*

- reg. 16 (C 1): Drie brieven van Joannes a Lapide (Van de Steen), president van het Premonstratenzercollege te Leuven, aan Adrianus Crommius s.j., over Jansenistische geschriften, en twee antwoorden van A. Crommius aan Joannes a Lapide, 11-16 november 1641.
- reg. 17 (C 2): «*Oratio apologetica adversus laudationem funebrem (in C. Jansenium) dictam Lovanii a D.F. Joanne a Lapide*», 4 mei 1641 (20 fol.).

Fonds *Mechliniensia*

- reg. 5, fol. 156 en 158: Eed van onderwerping aan de aartsbisschop door de abten Antoine van Oyenbrugge in 1577 en Carolus Fernandez de Velasco op 1 maart 1648.
- reg. 22, fol. 94v^o: Toelating voor de abtswijding van Judocus Vander Elst, 16 maart 1668.

- reg. 22, fol. 213v^o: *Dimissoriales* voor wijdingen, gegeven door Amatus Coriache, 12 februari 1670.
- reg. 36 p. 230: Toelating om te werken aan de opbouw van de kerk op zon- en feestdagen, 7 augustus 1699.
- reg. 45, fol. 58v^o-59r^o: Wijdingsakte van de abdijkerk, 8 juli 1725.
- reg. 53, fol. 151: Toelating aan abt Nicolas Maras om in alle kerken van het aartsbisdom, zowel bediend door seculieren als regulieren te pontificeren, behalve in de metropolitane kerk te Mechelen, 31 augustus 1778.
- reg. 77, fol. 151v^o-153v^o: Moeilijkheden omtrent de abtswijding en eed van onderdanigheid van Herman de Munck, 3 oktober 1699.
passim: Akten van abtswijdingen, 17de en 18de eeuw.

Heylisseem Beata Maria Virgo

Gelegen op de weg van Tienen naar Hannuit werd deze abdij gesticht tussen 1129 en 1132 door Renerus, heer van Zétrud-Lumay in overeenkomst met zijn broer Gérard, abt van de benedictijnenabdij van Florennes. In 1507 teisterde een zware brand de gebouwen. Na de heropbouw die eerst in 1544 voltooid was, viel de abdij nog zesmaal ten prooi aan plunderingen en branden. Van 1768 tot 1780 werd zij in klassieke stijl herbouwd door L.B. Deweze. De kanunniken werden uitgedreven op 17 oktober 1796 en de abdij met alle bijbehorende gebouwen werd als nationaal goed verkocht. In de 19de eeuw ging zij in verschillende handen over. Omstreeks 1830 werd het koor van de kerk en een deel van de conventsgebouwen afgebroken. Zij werden in de zestigerjaren gerestaureerd om te dienen als Provinciaal Domein van de provincie Brabant²⁶).

1. Toelating van paus Leo X aan de abten tot het gebruik van *pontificalia*, 4 mei 1518.
2. Eed van getrouwheid van de abten aan de aartsbisschop, 1648, 1663.
3. Geschil tussen het aartsbisdom en de abdij betreffende beider jurisdictiemacht over onderhorigen van de abdij, ontstaan ter gelegenheid

²⁶) C. VAN GESTEL, *o.c.*, t. I, p. 282-284; J. LE ROY, *o.c.*, t. I, 175; A. D'HOOP, *o.c.*, p. 267-308; N. BACKMUND, *o.c.*, t. II, p. 379-383; t. III, p. 625; G. GERMOETS, *Le domaine de l'abbaye de Heylisseem depuis ses origines jusqu'à 1300* (licentiaatsverhandeling, Leuven), 1957; M. KOYEN, *Abbaye de Heylissen à Opheylisseem*, in *Monasticon belge*, t. IV, *Province de Brabant*, vol. III, 1968, p. 747-771; P. SAUVAGE, *Heylisseem*, in *Abbayes de Belgique*, Brussel, 1973, p. 88-99; *De glans van Prémontré*, p. 342-353.

van de inzegening door een kloosterling van de abdij van een huwelijk van bewoners van het allodium Cappendael, dat toebehoorde aan de abdij (geschonken door Renerus de Zétrud, goedgekeurd door Innocentius II in 1132), 1681-1682; definitieve beslissing door aartsbisschop Thomas-Philippus d'Alsace in december 1736.

4. — Geval van kanunnik Aegidius Nicolaus d'Othée, die de geldigheid van zijn wijding betwist en de abdij beschuldigt van gewelddaden tegen hem, 25 juni 1712, 20 januari, 21 en 24 februari 1716.

— Bericht vanwege abt Milo Defossez dat de voortvluchtige kloosterling Van de Veyer in de Orde van de reguliere kanunniken van de H. Geest van Montpellier was opgenomen, 1 september 1741.

5. Gedicht opgedragen aan aartsbisschop J.H. de Franckenberg bij de wijding van de abdijkerk op 10 september 1780 (gedrukt); belofte door abt Petrus Dave en zijn kloosterlingen aan de aartsbisschop tijdens de consacratie van de abdijkerk om devotelijk het goddelijk officie in de abdijkerk te reciteren en deze kerk goed te besturen, 10 september 1780.

6. *Litterae dimissoriales*, dispensatieaanvragen voor interstitiën en enkele losse stukken, 1681-1794.

7. Ontvangsten en uitgaven door G. Wauthier, provisor van de abdij, 1 augustus 1791-oktober 1797. Register, 68 folios.

8. Na de afschaffing, 1810-1848.

Fonds *Mechliniensia*

— reg. 5, fol. 156v^o: Eed van onderdanigheid aan de aartsbisschop door abt Joannes Rawletz, 14 oktober 1646.

— reg. 21, p. 91v^o-92r^o: *Dimissoriales* voor Lambert Bals voor de abtswijding, 1 januari 1663.

— reg. 30, fol. 169r^o-v^o: Vraag om *dimissoriales* voor de abtswijding van Gauthier Chaboteau, 28 februari 1690.

— reg. 48, fol. 102: Schrijven van het vicariaat aan de abt om Jacobus de Wael, pastoor te Bunsbeek, naar de abdij terug te roepen omwille van veel klachten, 24 maart 1741.

— reg. 53, fol. 190: Wijdingsakte van de abdijkerk door aartsbisschop J.H. de Franckenberg, 12 september 1780.

— reg. 79, fol. 163v^o-165r^o: Bekrachtiging van de jurisdictieverlening aan de huidige abt en aan zijn opvolgers over de inwoners van het

gehucht Cappendael (Chapeauvaux), reeds verleend in 1132 door Alexander, bisschop van Luik [1736].

passim: Akten van abtswijdingen, 17de en 18de eeuw.

Ninove SS. Cornelius en Cyprianus

Op aandringen van Boudewijn Wala, kanunnik van het kapittel van de parochiekerk van Ninove, stichtte Gerard I, heer van Ninove, de abdij in 1137. Gedurende de middeleeuwen was deze abdij een van de meest bloeiende van België. In 1578 werd zij door beeldenstormers geplunderd en verwoest. De kanunniken verbleven dan van 1578 tot 1584 in Aalst. In 1603 werd de abdij, nauwelijks heropgebouwd, door brand verwoest. Vanaf 1635 begon men met de bouw van de nieuwe abdijkerk, die eerst in 1723 voltooid werd. Tussen de jaren 1761 en 1783 werden de nieuwe kloostergebouwen opgetrokken. Ook deze bloeiende gemeenschap werd opgeheven door de Franse Overheersers in 1797. In 1813 werden de boeken, schilderijen en ornamenten van de kerk bij opbod verkocht. In 1822 werden de conventsgebouwen na een brand volledig afgebroken. De abdijkerk werd parochiekerk²⁷⁾.

1. Cartularium, 13de-14de eeuw, met aanvullingen in de 14de eeuw: *Liber munimentorum ecclesie SS. Cornelii et Cypriani juxta Niniven.*, 147 folios in quarto, op perkament, met bezittingen van de abdij volgens de rangschikking van het cartarium.
2. Cartularium, 15de eeuw: *Liber munimentorum ecclesiae SS. Cornelii et Cypriani juxta Niniven*, 248 folios op papier, met verbetering en toevoeging van akten tot de 15de eeuw en van twee lijsten van de premonstratenzerstichtingen op fol. 235-246. Deze lijsten werden uitgegeven door N. BACKMUND, o.c., t. III, p. 379-402.
3. Cartularium, 15de eeuw: *Diversche brieven, cyrographien, privilegien, vonnessen des godshuys van Sinte Cornelis by Nieniven*, 66 folios op perkament, met inhoudstafel.

²⁷⁾ C. VAN GESTEL, o.c., t. II, p. 95-203; J. LE ROY, o.c., t. I, p. 352-355; A. SANDERUS, *Flandria illustrata*, t. III, Den Haag, 1735, p. 188-192; N. BACKMUND, o.c., t. II, p. 314-317, 601-602; t. III, p. 622; *De glans van Prémontré*, p. 197-205; *Het Rijksarchief in de provinciën. Overzicht van de fondsen en verzamelingen*, t. I, *De Vlaamse provinciën*, Brussel, 1974, p. 173; E. DHANENS, *De Onze-Lieve-Vrouwkerk te Ninove*, in *Inventaris van het kunstpatrimonium van Oost-Vlaanderen*, t. XI, Gent, 1980; G. MERSCH - J. WAUTHOZ-GLADE, *Abbaye de Ninove*, in *Monasticon belge*, t. VII, *Province de Flandre Orientale*, vol. III, Gembloux, 1980, p. 485-535.

4. — Lijst van 46 abten uit de jaren 1142 tot 1713.
 - Eed van getrouwheid van de abten aan de aartsbisschoppen, 1702, 1712, 1788.
 - Bekendmaking aan Pius VI door Philippus Joannes Penneman, koninklijk apostolisch protonotarius, de wijding van abt Joannes Pameleirre, door de abt van 't Park, als getuige te hebben bijgevoond, 2 maart 1788 (twee exemplaren); volledig verslag door P.J. Penneman van de wijdingsplechtigheid van abt J. Pameleirre, 2 maart 1788 (twee exemplaren in het latijn, één in het nederlands aangeboden door de pastoors, burgemeesters en schepenen van Woubrechtgem en Sint-Antelinks, één in het nederlands, aangeboden door de jeugd).
5. — Verhandeling over het voorrecht van de Orde van Prémontré de bedienaar van de wijding vrij te kiezen; verontschuldiging bij aartsbisschop H.G. de Precipiano, 24 februari en 1 maart 1684, 20 september 1703.
 - Schrijven van Petrus Josephus de Francken-Sierstorpff, bisschop van Antwerpen, aan Amatus Coriache, vicaris-generaal *sede vacante* te Mechelen, dat hij te goeder trouw de inzegening had gedaan van abt Ferdinandus Vander Haegen, zonder toestemming te vragen, vermits hij meende dat de benoemde abt, bij vacante bissschopszetel, voor zijn wijding mocht vragen wie hij wilde, 6 augustus 1712; verontwaardiging van Amatus Coriache en vreugde om de onderdanigheid van abt Ferdinandus, 8 en 19 augustus 1712; lange uiteenzetting over al de voorrechten en vrijheden van de abten van Prémontré, 14 september 1712; verontschuldiging aangeboden door abt Ferdinandus gewijd te zijn zonder *dimissoriales* van de vicaris-generaal *sede vacante*, 2 oktober 1712; verlening van de *cura animarum* voor de parochie Pamel aan een religieus van de abdij, 13 oktober 1712.
 - Geval van abt Ferdinandus Van der Eecken die voor de pastoor van Voorde, religieus van de abdij, een begrafenis *in pontificalibus* had geleid, zonder de toestemming van de aartsbisschop of van de aartspriester, 7 augustus 1767-8 juli 1768.
6. Getuigschriften en andere documenten aangaande allerhande relikwieën en aflaten, 15de tot 17de eeuw.
7. Protest bij de Franse autoriteit, opgemaakt door abt Joannes Pameleirre tegen het valse gerucht dat de kloosterlingen er naar

verlangen afgeschaft te worden, gedaan in de abdij van Ninove op 18 augustus 1796, en ondertekend door de oversten en de religieuzen van de abdij van Ninove, het hospitaal van Ninove, de abdij ten Roosen bij Aalst en het capucijnenklooster te Aalst.

8. — Uitspraak door Philips de Goede in het proces van de abdij tegen de inwoners van Liedekerke, Pamel, Okegem en Lombeek, — die beweerden daar van oudsher het recht te hebben gehad om in de bossen van de abdij hout te kappen en hun vee te laten grazen, — ten voordele van de abdij met veroordeling van de bewoners tot de onkosten van het proces, het herstel van de schade, het branden van een wassen kaars van drie pond vóór het beeld van Onze-Lieve-Vrouw in de hoogmis op Sint-Maartensdag, de belijdenis van het bedreven kwaad en de belofte het niet meer te doen, 27 oktober 1466; besluit van Karel V dat de inwoners van Pamel de door hen aangebrachte schade in de bossen van de abdij, moeten vergoeden, 16 september 1519; bevel aan meier en schepenen van Pamel zich te gedragen naar de keure van Philips de Goede, 24 september 1519; verdere veroordelingen daartoe, 7 oktober 1519, 23 januari 1523.

— Beslissing van de Grote Raad over de nietigverklaring van het besluit van de Raad van Vlaanderen dat de abdij bij te dragen had in de onkosten van het in de stad Ninove gelogeerde garnizoen in de jaren 1639 en 1640, 15 februari 1642.

9. — Lijst van verkopen en schenkingen aan de abdij in de 12de eeuw met verwijzing naar bepaalde nummers.

— Schuldbekentenis van Joannes vander Merct te Ninove twintig schellingen als pitantie schuldig te zijn, 1 december 1323 (charter).

— Fragment van het cartularium van de abdij betrekking hebbend op Wachtebeke, 15de eeuw.

— Officiële verklaring van het bezit van grote en kleine tienden van de abdij van Ninove en van de kartuizers van Brussel op verschillende gronden, in tegenwoordigheid van de wethouders van de parochie en de heerlijkheid van Pamel, 13 en 14 oktober 1702.

— Meting en tekening door J. Cooman, gezworen landmeter van het land van Aalst, van het bos genaamd «Cootershouch» dat aan de abdij toebehoort, 25 april 1752.

— Kaart opgemaakt door Landmeter J.B. Van Oudenhove, van de goederen toebehorend aan Josephus Merckx, religieus, en aan de begijn Marianna van Droogenbrouck, zijn halfzuster, 16 mei 1781.

- Notitieboek van ontvangen wijngelden opgeschreven door provisor de Latte, gaande van december 1777 tot maart 1788.
- Notitieboek opgemaakt door provisor Paulus de Vleminck van al de ontvangsten van de abdijbezittingen van «Bouchaute», dat onder de parochie Velzele gelegen is, gaande van 2 april 1788 tot 8 november 1789.
- 10. — Meting door landmeter J.H. Van Oudenhove van de meerse, eertijds bos, gelegen binnen de parochie Voorde, en behorend aan de abdij, en afbakening ervan door twee stenen palen.
 - Verklaring door Frans Bere vóór de meier en de schepenen van Voorde, dat er nooit een weg geweest is doorheen de bezittingen van Joannes Vander Schueren, 2 juni 1793.
- 11. — Verzameling van akten uit de 15de eeuw, copij van 1536.
 - Uittreksels uit de kroniek van de abdij van 1577 tot 1603.
 - Uittreksels uit de stichtingsakte van de abdijskerk in 1137.
 - Vraag aan de abt van Grimbergen de nota's te bezorgen die de abdij van Ninove aanbelangen, z.d.
 - Beklag van de prior aan aartsbisschop Jacobus Boonen over een onderdaan die al te levenslustig is, met drie briefjes als bewijs, 27 december 1636.
 - Testament van Anthonius Casens, 28 mei 1650.
- 12. — Pachtboek van de goederen toebehorend aan de abdij en gelegen in de provincie Vlaanderen, opgemaakt door Hermannus Haeck, provisor en ontvanger van de abdij, 1755 en volgende, 472 pag.
 - Register met beschrijving van de landen, bossen en weiden, toebehorend aan de abdij, opgemaakt door Judocus De Deken, gezworen landmeter, 1744-1755, 191 pag.
 - *Syllabus alphabeticus locorum in quibus sita sunt bona quae ecclesia ... possedit et possidet ab initio foundationis ... privilegiorum, immunitatum, jurium, beneficiorum, dominiorum, foedorum ac censuum dominialium, permutationum, alienationum, obligationum et onerum dictae ecclesiae incumbantium aliorumque contractuum ac sententiarum cum brevi permissa expositione foundationis dictae ecclesiae*, 15de-17de eeuw, 201 pag. en 25 fol.
 - Register met metingen van goederen van de abdij, opgemaakt door Judocus De Deken, gezworen landmeter, 1740-1750.
 - Renteboek, 18de eeuw, 140 pag.
 - Duplicaat renteboek, uit voorgaande registers en ontvangst-

boeken opgemaakt door B. Steenberghe, ontvanger der renten, 1788, 193 fol., met tafel van de parochies en gehuchten erin vermeld.

13. Figuratieve kaarten van de abdijgoederen²⁸⁾ gelegen onder:

1. «Pamele» (perkament) (0,79 × 0,62) door Philips de Dijn, 1662.
2. «Baleghem» (0,58 × 0,37) [$\pm$ 1662]
3. «Vluseghem» (Vloezegem) (1,05 × 0,59), Ph. de Dijn, 1662.
4. «Oultre ende Heerlinckhove» (0,69 × 0,555), Ph. de Dijn, 1662.
5. «Strijthem ende Borchgrave Lombeke» (perkament) (0,77 × 0,62), z.d.
6. Pamel (2,60 × 2,00). Wapenschild: «*Fortiter et suaviter*», z.d. [1702].
7. «Thiende onder Pamel» (0,83 × 0,68), Judocus De Deken, 1740.
8. «Thiende onder Pamel» (0,75 × 0,66), J. De Deken, 1740.
9. «Liederkercke en Catthem» (0,93 × 0,665), J. De Deken 1744.
10. «Boechout bosch onder Pamel» (perkament) (0,60 × 0,57), J. De Deken, 1744.
11. «Onder Pamel» (perkament) (0,75 × 0,655), J. De Deken, 1745.
12. «Onder Pamel (Wolfsputte)» (perkament) (0,75 × 0,625), J. De Deken, 1745.
13. «Onder Meerbeeck» (perkament) (0,74 × 0,65), J. De Deken, 1750.
14. «Onder Meerbeeck» (perkament) (0,755 × 0,63), J. De Deken, 1750.
15. «Ninove en Pollaere» (perkament) (0,72 × 0,625), J. De Deken, 1750.
16. «Catthem» (perkament) (0,70 × 0,65), J. De Deken, 1751.
17. «Onder Strijthem» (perkament) (0,70 × 0,65), J. De Deken, 1751.
18. «Onder Strijthem» (0,73 × 0,66), J. De Deken, 1751.
19. «Goederen en thienden onder Burggrave Lombeke, Strijthem, en Catthem, d'abdiye van Ninove competerende, anno 1751». (1,83 × 1,365) J. De Deken, 1751.
20. «Bois de Renisart» (1,72 × 0,98), z.d.

²⁸⁾ Enkele figuratieve kaarten werden beschreven in A. VERBOUWE, *Iconografie van Vlaamsch Brabant*; III, *Kanton Assche. Gezichten, plannen, en kaarten uit vorige eeuwen. Bijvoegsel*, Brussel, 1948, nrs. 22a, 44a, 140a, 142a, 142b, 253a; Id., VIII, *Kanton St.-Kwintens-Lennik*, Brussel, 1953, nrs. 1, 3, 5, 6 (cfr 201), 8, 9, 112, 121, 122, 125, 126, 127, 135, 145, 200, 202, 203.

21. «*Carte figurative des biens et tout ce qui dépend de la prévoté de Renisar(t)*» (1,615 × 0,96) J. Braeckman, 1753.
22. «*Onder Okeghem*» (perkament) (0,78 × 0,71) J. De Deken, 1754.
23. «*Onder Voorde*» (perkament) (0,73 × 0,63) G. De Deken, 1755.
24. «*Onder Voorde*» (0,72 × 0,635) G. De Deken, 1755.
25. «*Onder Apelteren*» (0,815 × 0,65) G. De Deken, 1755.
26. «*Onder Denderhautem*» (0,50 × 0,65) G. De Deken, 1755.
27. «*Onder Oultre*» (perkament) (0,40 × 0,65) G. De Deken, 1755.
28. «*Onder Aspelaer en Herelinckhove*» (0,725 × 0,64) G. De Deken, 1755.
29. «*Burggraeve Lombeke*» (perkament) (0,735 × 0,655) J. De Deken, 1751.
30. Okegem (0,47 × 0,64) A.J. Galmaert, 1758.
31. Goederen onder «*Cathem en Strijthem*» (0,95 × 0,63) J. De Doncker, 1769.
32. «*Caerte figurative van de goederen gelegen onder Liedekercke competerende d'abdije van Ninove*» (0,98 × 0,66) J. De Doncker, 1766.
33. «*1e caerte figuratief van den 1e en 2e thiende wijk onder Burggrave Lumbeke*» (0,97 × 0,56) J. De Doncker, 1769.
34. Opmeting van lengte en breedte van de straat «*kommende van Ninove ende loopende voorbij het hof ter Duijst ... ende soo voorts naar prochie van Denderhauthem*» (0,66 × 0,97) J. De Doncker en J.B. Van Oudenhove, 1767, cfr kaart 43.
35. «*Charte figuratif representerende de gelegenthijt van de straete van oudts genaemt den gentschen heirweg van aan Onse-Lieve-Vrouwe vijverken tot aen den ommekeer ofte linde geseijt onse-Lieve-Vrouwe linde*» (2,97 × 0,64) L.J. Godfroid, 1767.
36. «*1e, 2e, 3e, 4e ende 5e thiende wijk onder Streythem*» (0,98 × 0,64) J. De Doncker, 1769.
37. «*Plan figuratif du chemin allant de herbecq vers le hameau de l'Epinne ainsi que celui allant de herbecq vers le croisipied mesuré d'année 1770*» (0,75 × 0,54) G. Yernault.
38. [Okegem; kerk en hof te Haeselen] (0,915 × 0,63), z.d.
39. «*Onder Herelinckhove*» (0,73 × 0,65) G. De Deken, 1755.
40. «*Monunckbosch*» Liedekerke (0,735 × 0,90) J. De Deken, 1744.
41. «*3e caerte figuratief van den 6e thiende wijk onder Burggrave Lumbeke*» (0,96 × 0,65), z.d.

42. «*Onder Denderhautem*» (perkament) (0,40 × 0,66) G. De Deken, 1755.
43. Idem kaart 34.
44. «*2e caerte figuratief van den 6e, 7e ende 8e thiende wijk onder Streythem*» (0,98 × 0,65), z.d.
45. «*4e caerte figuratief van den 7e ende 8e thiende wijk onder Burggrave Lumbeke*» (0,97 × 0,65), z.d.
46. Tiendekaart van goederen onder Herlinkhove en Outer (0,82 × 0,61) Philips de Dijn, 1662.
47. Goederen onder de parochie Liedekerke (0,50 × 0,39) J. De Deken, 1742.
48. Goederen onder de parochie Outer (0,61 × 0,50) J. De Deken, 1755.
14. Beschrijving van de bezittingen van de abdij met aanduiding van de plaats door landmeter Judocus De Deken, 1745, 1750-51.
15. Ontwerpen van gevels (tweede helft 18de eeuw):
 1. «*Façade du quartier abbatial de l'abbaye de Ninove marquée dans le plan A: B:*» (1,61 × 0,64), z.d.
 2. «*Elévation de la façade de quartier abbatial de l'abbaye de Ninove*» (1,42 × 0,64), z.d.
 3. «*Indice du plan du premier étage de l'abbaye de Ninove*» (0,64 × 0,48), z.d.
 4. «*Façade du dortoir de l'abbaye de Ninove marqué dans le plan E: F:*» (1,69 × 0,635), z.d.
 5. «*Façade de l'abbaye de Ninove du côté de la cour marqué dans le plan C: D:*» (0,97 × 0,64), z.d.
 6. «*Elévation de la façade du Côtée du cour des remises de l'abbaye de Ninove*» (0,965 × 0,63), z.d.

Fonds *Amatus Coriache*

- reg. 1, fol. 55: Toediening door de bisschop van Kamerijk in 1300 en door de officiaal van Doornik in 1370, van het apostolische privilege aan de abt van Ninove om vrij zijn pastoors naar de abdij te mogen terugroepen.
- reg. 4, fol. 349: Ontbieding van de abt van Ninove om te verschijnen voor de aartsbisschop omwille van het wijden van 3 klokken in Okegem, 23 mei 1569.
- reg. 5, fol. 77-78: Overeenkomst tussen de bisschop van Kamerijk en

- de abt van Ninove betreffende de voorziening in de parochiekerk van Ninove door een religieus van de abdij, 2 mei 1494.
- reg. 5, fol. 87: *Dimissoriales* voor de kloosterlingen van de abdij van Ninove tot het ontvangen van wijdingen buiten het bisdom, 6 maart 1569.
 - reg. 9, fol. 185: Bewijs van overeenkomst tussen de abt van Ninove en de abt van Geraardsbergen nopens zekere tienden, z.d.

Fonds Jansenisme

- reg. 19, (C 4) nr. 10 en 20 (D 1) nr. 9: veroordeling door Gaspar Nemius, bisschop van Antwerpen, van het boek «*Rythmica consideratio altitudinis concilii divini super salutem generis humani*» van Petrus Cobbaert, pastoor van Liedekerke, 25 februari 1647.

Fonds Mechliniensia

- reg. 11, fol. 151v^o: Goedkeuring van de statuten van de broederschap van Sint-Cornelius en Sint-Cyprianus, 26 mei 1633.
- reg. 5, fol. 156: Eed van onderdanigheid aan de aartsbisschop door de abten Christianus Roelofs, 10 januari 1638, en Joannes de Neve, 10 januari 1658.
- reg. 12, fol. 59: Erkenning van de echtheid van relikwieën, 7 januari 1640.
- reg. 45, fol. 347: Verplaatsing van het feest van de kerkwijding, 25 september 1730.
- reg. 52, fol. 161r^o-v^o en 162v^o: Betwisting tussen abt Ferdinandus Vander Eecken en de aartspriester van Geraardsbergen omtrent het begrafenisrecht i.v.m. de overleden pastoor van Voorde, 17 en 19 augustus 1767.
- reg. 52, fol. 179 en 180v^o: Toelating aan de abt om te pontificeren op het feest van Sint-Rochus in de Sint-Maartenskerk te Aalst, 1 augustus 1768, en in alle kerken van het aartsbisdom, zowel van seculieren als van regulieren, uitgenomen in de metropolitane Sint-Romboutskerk te Mechelen, 20 september 1768.
- passim: akten van abtswijdingen, 17de en 18de eeuw.

't Park te Heverlee S. Joannes Evangelista

De abdij werd gesticht in 1128/29 op initiatief van Godfried met de Baard, hertog van Brabant, die zijn «park» met klein jachtslot buiten de stadswallen van Leuven, aan Wauthier, abt van de premonstratenzer-

abdij te Laon, schonk om er een nieuw klooster te beginnen. De abten van de 12de en 13de eeuw bouwden de romaanse kerk en de primitieve abdij, waarvan nu nog interessante sporen overblijven. De prelaten van de 16de eeuw en vooral van de 17de en 18de eeuw, waarvan er sommigen een grote rol speelden in het landsbestuur en de diplomatie, tooiden de abdij met de gebruikelijke luxe van hun tijd. Ook 't Park had het fel te verduren tijdens de oorlogen, doch dikwijls is de abdij gespaard gebleven.

Op 1 februari 1797 werden de kanunniken uit hun klooster verdreven. Kort daarop werd de abdij verkocht. Evrard Tops van Luik kocht haar voor de kloosterlingen terug op en zo ontsnapte zij aan alle verwoesting.

In 1836 lukte het Pierre Ottoy, een der Parkheren, de verspreide kloosterlingen weer te verzamelen in de verarmde, doch gespaard gebleven abdij. Vier opeenvolgende superiors namen dan het bestuur over de abdij waar. De vijfde, Aloysius Franck, werd op 11 juli 1872 terug met de abbatiale waardigheid bekleed.

1. Persoonlijke oproep voor abt Theodoricus de Thuldel om naar Rome te komen; tegenstand van keizer Maximilianus, 1477-1479.
2. Eed van onderdanigheid van de abten aan de aartsbisschop, 17de-18de eeuw.
3. Delegatie door aartsbisschop Alphonsus de Berghes aan Philippus van Tuycom, abt van 't Park, om de geprofaneerde altaren in de omstreken van Leuven te herwijken, 24 augustus 1686; lijst van herwijde altaren, 1687.
4. Voorrechten voor de abten van 't Park om *dimissoriales* te mogen vragen aan een andere bisschop, als de ordinarius niet zou willen wijden, na 1694 (twee exemplaren).
5. — Verklaring van de schepenen van Haacht dat Jan Vanderpaelt zich voor hen verplichtte, jaarlijks een erfelijke cijns te betalen op

²⁹⁾ C. VAN GESTEL, *o.c.*, t. I, p. 189-196; J. LE ROY, *o.c.*, t. I, p. 143-144; E. VAN EVEN, *Louvain dans le passé et dans le présent*, Leuven, 1895, p. 458-471 (anastatische herdruk, Leuven, 1974); A. D'HOOP, *o.c.*, p. 337-355; N. BACKMUND, *o.c.*, t. II, p. 317-322, 602; t. III, 622; A. D'HAENENS, *Abbaye de Parc à Heverlée*, in *Monasticon belge*, t. IV, *Province de Brabant*, vol. III, 1969, p. 773-827; *Id.*, *Parc*, in *Abbayes de Belgique*, Brussel, 1973, p. 24-53; *De glans van Prémontré*, p. 134-196; W. VERREES, *Necrologium 1129-1979. Abdij van Park Leuven-Heverlee*, Leuven, 1979 (186 blz. gestencileerd); M. SMEYERS, *De abdij van Park, 850 jaar Praemonstratenzerleven*, Heverlee-Leuven, 1979; C. ZWYSEN, *De abdij van 't Park te Heverlee (ca. 1550-1796)*. Een kloosterdemografisch onderzoek (licentie-verhandeling, Leuven), 1982.

anderhalve dagwand land toebehorend aan de abdij, 30 november 1421 (charter).

— Decreet van Keizer Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië ter gelegenheid van een proces ingespannen in december 1479 door de procureur van Brabant in naam van Jacob Lodewijcs, otterjager, tegen de abt van 't Park, zoals alle abdijen vrijgesteld van het onderhoud van jagers en honden, — waarbij de procureur in het ongelijk werd gesteld en J. Lodewijcs tot schadevergoeding veroordeeld, z.d.

— Vraag om toelating voor zwartzusters van Leuven een nieuwe kapel te bouwen en voor de abt van 't Park om altaren te wijden, 8 maart 1688.

— Klacht nopens de slechte en valse rekeningen betreffende de tienden, lopende van 1689 en vlg., 1 juni 1702.

— Brief van Paulus de Bruyn aan aartsbisschop H.G. de Precipiano om een diaken priester te wijden, 21 september 1703.

— Vermaning door J.H. de Franckenberg aan abt Franciscus Généré zonder zijn toelating pontificaal te hebben gecelebreerd in de abdij van Groot-Bijgaarden op de feestdag van Sint-Wivina, 29 december 1762; antwoord van de abt, 3 januari 1763.

— Bericht van de overlijdens van de abten François Généré in 1778 en Simon Wauters in 1792.

— Vraag om dispensatie van interstitiën voor wijdingen, 18 mei 1794.

— Vraag tot aanstellen van de benoemde pastoors van 't Park en Haacht, 6 maart 1818.

6. Vraag van Franciscus Thomas Corselis, apostolisch visitator voor de religieuzen in België, aan aartsbisschop Engelbertus Sterckx om zijn schriftelijke toelating voor de kerkwettige heroprichting en reïntegratie van de abdij, 7 mei en 18 juni 1836; positief antwoord, 23 juni 1836.

7. Verlening van toelating aan de overste en zijn wettige opvolgers om aan zijn religieuzen-priesters de faculteit te verlenen om te prediken en de gelovigen te onderrichten in de parochiekerk van de abdij, 29 januari 1840.

8. Moeilijkheden allerhande met religieuzen, klachten, mededelingen, 1841-1868.

9. Verzoeken en toelatingen, 1843-1902.

10. Statuten van de broederschap van Maria-Onbevlekt-Ontvangen, goedgekeurd door aartsbisschop E. Sterckx, en verenigd met de aartsbroederschap van Onze-Lieve-Vrouw van Hanswijk, 28 februari 1855.
11. Omzendbrief van de nuntius aan de oversten van de premonstratenzerabdijen en aan deze van 't Park nopens de verplichtingen van hun pastoors, 4 juni 1865; enkele bekendmakingen daaromtrent.
12. Moeilijkheden met Petrus Smeyers, pastoor van de parochie van 't Park, oktober 1864-januari 1865; antwoord van Ignatius Van der Kerkhoven, overste en administrator van de abdij, aan aartsbisschop Engelbertus Sterckx, op een schrijven van Petrus Smeyers, pastoor van de parochie, aan de aartsbisschop, z.d. (19 januari 1866); antwoord van de aartsbisschop aan de overste na een onderhoud met pastoor Petrus Smeyers, 3 februari 1866; klachten van Ignatius Van der Kerkhoven over Petrus Smeyers als gevolg van het antwoord van de aartsbisschop, 17 februari 1866; bezoek van vicaris-generaal J.B. Lauwers aan de abdij op 25 februari 1866; verplaatsing van Petrus Smeyers, 27 en 28 februari 1867.
13. Memorie van de abt van 't Park nopens het privilege van de abten om buiten hun gebied pontificaal te celebreren, z.d.; repliek dat de abten van 't Park niet het speciaal privilege bezitten dat de oude abten zouden hebben genoten om buiten de abdij te pontificeren, z.d.; weigering van de aartsbisschop dit in de praktijk te verlenen, 15 februari 1877.
14. Schrijven van de abt Alois Franck over het privilege door paus Benedictus XIII aan de orde van Prémontré verleend dat een religieus-onderdaan door gelijk welke bisschop mag gewijd worden en vóór deze, in functie van de priesterwijding, geen examen moet afleggen, december 1886.
15. Verslag over de toestand van de abdij, na 1942.

Fonds *Amatus Coriache*,

- reg. 5. fol. 79-82: Decreet opgemaakt ten voordele van de abdij van 't Park aangaande de vervreemding van sommige goederen, 1466.

Fonds *Jansenisme*,

- reg. 21 (D 2), fol. 91-113: copieën van verschillende brieven en

geschriften uit de jaren 1477 en 1478 m.b.t. het naar Rome ontbieden van Theodorik van Tuldel, abt van de abdij van 't Park, en gebruikt door aartsbisschop J. Boonen en Antonius Triest, bisschop van Gent, in 1652 toen ook zij in Rome voor Innocentius X een verklaring dienden te geven over hun weigering zich te onderwerpen aan de bul «In Eminenti», die het Jansenisme veroordeelde (13 doc.).

Manuscript Joannes Lambertus Bax,

- reg. XI, p. 231-237 met charters van de Berthouts in verband met de abdij van 't Park.

Fonds Mechliniensia

- reg. 5, fol. 157^v en 158^v: Eed van onderdanigheid aan de aartsbisschop door Jan Druys (Drusius) [1601], Jean Maes (Masius), 6 mei 1635, Libertus de Paepe [1648].
- reg. 12, fol. 10^r-v^o (inverso): Toelating voor verwisseling van beemden tussen de abdij en het groot begijnhof van Brussel met in achtname van de voorwaarden, 30 augustus 1627.
- reg. 35, fol. 322: Bewering van de kanunniken geen *dimissoriales* te behoeven van de aartsbisschop voor hun wijding te Antwerpen, 16 december 1694.
- reg. 40, fol. 4v^o: Verlening van 40 dagen aflaat op bepaalde dagen aan de bezoekers van de kapel van Sint-Anna, 9 mei 1716.
- reg. 79, fol. 61: Toelating aan abt Alexander Sloomans om te pontificeren in al de kerken, zo van regulieren als van seculieren, in het aartsbisdom gelegen, 18 mei 1730.
- passim: Akten van abtswijdingen, 17de en 18de eeuw.

Saint-Feuillien te Roelux S. Foillanus

Deze abdij werd gesticht op de rechteroever van de Samber niet ver van Namen in 1125 tijdens het leven van Sint-Norbertus, door Wauthier, priester, en Godefroid, graaf van Namen. Burchard, bisschop van Kamerijk, keurde deze schenking goed. Tot de 16de eeuw was de abdijkerk tevens parochiekerk van Roelux. In de 15de eeuw kende de abdij haar hoogtepunt en werden er dikwijls generale kapittels gehouden. Nieuwe gebouwen werden opgericht in het midden van de 17de eeuw en

eveneens in 1767/85. De abdij werd opgeheven in 1796. Kerk en klooster werden in de loop van de 19de eeuw afgebroken. Nu blijven er nog slechts stallingen over³⁰⁾.

Bekendmaking door abt Joannes Rondeau aan aartsbisschop Matthias Hovius van de zending van een diaken en vraag om te zorgen voor zijn bestemming, 24 maart 1599 (charter).

II NORBERTIJNEN IN FRANKRIJK

Thérouanne (Terwaan) S. Augustinus

B. Milo, bisschop van Thérouanne, richtte in 1131 in zijn stad een klooster op ter ere van Sint-Augustinus voor de Orde van Prémontré. In 1163, 1553 en 1614 werd het verwoest en afgebrand. De abdijkerk in Romaanse stijl was rijk aan schatten en relikwieën. Nadat zij in 1791 was afgeschaft, werd zij met de grond gelijkgemaakt³¹⁾.

1. Aanstelling van vier personen door abt Jacques Corbeau om in zijn plaats zijn rechten op te eisen, 18 oktober 1606.
2. Verklaring door de schepenen van de prinselijke vierschaar van Hazebroek op verzoek van de abt dat de inkomsten van de pastorie van Hazebroek jaarlijks 27 ponden groot Vlaams bedragen, 28 augustus 1608.

Vicoigne-lez-Valenciennes SS. Blasius et Sebastianus

Guido, een eremiet afkomstig uit Engeland, stichtte in 1125 een dubbelklooster. Eerst deed hij daarvoor beroep op de kanunniken van de Orde van Sint-Augustinus, doch na hun afwijzing wendde hij zich tot abt Walterus van de Sint-Martinusabdij te Laon. In 1132 werd deze abdij voor goed gevestigd. De abdijkerk, begonnen in 1260 en beëindigd in

³⁰⁾ U. BERLIÈRE, *Abbaye de Saint-Feuillien du Roelux*, in *Monasticon belge*, t. I, *Provinces de Namur et de Hainaut*, 1890-1897, p. 410-419; N. BACKMUND, o.c., t. II, p. 394-397; t. III, p. 625; G. WYMANS, *L'abbaye de Saint-Feuillien du Roelux en Hainaut (1125-1300)*, (Bibliotheca Analectorum Praemonstratensium, fasc. 7), Averbode, 1967; *De glans van Prémontré*, p. 371-373; G. WYMANS, *Inventaire des archives de l'abbaye de Saint-Feuillien du Roelux*, Brussel, 1975, 677 pag.

³¹⁾ B.F. GRASSL, o.c., p. 21*; L.H. COTTINEAU, *Répertoire topo-bibliographique des abbayes et prieurés*, t. II, Macon, 1939, col. 2601-2602; N. BACKMUND, o.c., t. II, p. 421-424; t. III, p. 626.

1518, was een waar museum. De bibliotheek, in de 16de eeuw opgericht, was beroemd om haar inhoud en structuur. Deze bloeiende abdij, de glans van de Orde, werd in 1790 afgeschaft. In 1795 werden alle gebouwen verwoest. Er blijft nog slechts een deel van de torenpoort over³²).

1. Toekenning door de keizerin van de aanvraag vanwege de abdij van Vicoigne om schulddelging voor een terrein en huis toebehorend aan de Onze-Lieve-Vrouwekapel gelegen te Denderwindeke, waarover de abdij beneficiarius is, 11 juli 1755. Bekrachtigd door de Rekenkamer, 31 juli 1755.
2. Tractaat om te bewijzen dat de abt-elect van Vicoigne niet verplicht is om zijn benoeming te Rome te laten bekrachtigen.

Fonds *Officialiteit*, XV, 2:

Aanklacht tegen Rudolphus Luyckx, premonstratenzer van de abdij van Vicoigne en pastoor van Denderwindeke, wegens zijn aanstootgevend gedrag, 1687-1683, cfr AAM, *Episcopalia Mechliniensia*, reg. 38, p. 133.

III NORBERTIJNEN IN NEDERLAND

Mariënweerd te Beesd Beata Maria Virgo

Deze abdij, gelegen in de Zuidwesthoek van Gelderland, werd gesticht in 1129 als dubbelklooster door Herman, graaf van Kuik, en Walterus, abt van de Sint-Martinusabdij te Laon (Frankrijk), onder wiens jurisdictie zij steeds heeft gestaan. In 1576 ging zij in de vlammen op en werd totaal vernield. Een jaar later werd zij weer opgebouwd. In 1592 werd zij door het slecht bestuur van abt Fredericus van Winssen ten onder gebracht. De kloostergemeenschap verbleef enkele tijd in België tot zij totaal verdween in 1625. De abdij van Berne heeft tevergeefs getracht haar terug op te richten te Bommel. Zij stond echter bekend om haar invloed en rijkdom³³).

³²) J. GENNEVOISE, *Les derniers jours de l'abbaye de Vicoigne*, in *Analecta Praemonstratensia*, t. III, 1927, p. 203-215; ID., *L'abbaye de Vicoigne de l'ordre des prémontrés*, 2 tom., Rijsel, 1929, L.H. COTTINEAU, o.c., t. II, col. 3361-3362; N. BACKMUND, o.c., t. II, p. 433-437; t. III, p. 626-627.

³³) L.H. COTTINEAU, o.c., col. 1757; M. SCHOENGEM, *Monasticon Batavum*, t. II, Amsterdam, 1941, p. 29; N. BACKMUND, o.c., t. II, p. 302-305, 601; t. III, p. 622; *De glans van Prémontré*, p. 215-216.

Verklaring van abt Antonius Vander Plancke dat hij onvervalste schepenbrieven van 's-Hertogenbosch gezien heeft, waarin Theodoricus de Halle in 1389 beloofde aan Henricus de Rijke vier maten tarwe te geven voor gronden gelegen in de parochie van Velpe en dat die brieven steeds aan anderen werden doorgegeven, om zo uiteindelijk in handen te komen van Matthias Boeckholt, religieus van de abdij van Mariënweerd en pastoor van Romde, en dat hij in 1475 deze gemachtigd heeft om die erfenis te verkopen of te doen verkopen. Goedkeuring door de abt in 1482 (charter).

IV NORBERTINESSEN IN BELGIË

Leliëndaal, priorij te Mechelen Beata Maria Virgo

In het begin van de 13de eeuw kwamen enkele norbertinessen van het klooster van Gempe (Sint-Joris-Winge) naar het pas gebouwde klooster van Hombeek op aanvraag van Lambertus, pastoor van de Sint-Martinus-parochie aldaar. Het nieuwe klooster kreeg de naam Leliëndaal. In 1233 volgde zijn kerkwettige oprichting door de bisschop van Kamerijk. De paterniteit over dit klooster was in handen van de abt-generaal van Prémontré. Tot 1636 werd de exemptie proost voornamelijk onder de abdiheren van 't Park gekozen. Nadien ging de voorkeur van de zusters uit naar leden van de abdijsamenleving van Tongerlo.

Leliëndaal had een rustig bestaan tot de beeldenstorm van 1566. In 1580 werd het klooster zelfs totaal verwoest en in een puinhoop herschapen. De goederen werden verkocht. Na een onderkomen te hebben gevonden in Keulen kwamen de zusters in 1585 naar Mechelen, waar zij uiteindelijk in 1592 in het refugehuis van de Sint-Michielsabdij hun intrek namen. Zij bouwden een nieuw klooster en in 1674 werd hun kerk geconsacreerd.

Op 30 april 1783 verlieten 35 zusters hun woonplaats nadat de sluiting van hun klooster door Jozef II was bevolen. Het kwam in de latere jaren in andere handen en kreeg de meest verscheiden bestemmingen. Sinds 1900 wordt het bewoond door de paters jezuïeten³⁴).

³⁴) C. VAN GESTEL, *o.c.*, t. I, p. 83-86; J. LE ROY, *o.c.*, t. I, p. 80-82; J.F. FOPPENS, *Chronieke van Mechelen* (ms.), s.d., p. 124 en 142; J.F. FOPPENS, *Mechlinia Christo nascens et crescens* (ms.) s.d., t. I, p. 39-41; t. III, p. 79-80; X. *Mechelen opgeheldert*, t. II, Brussel, 1770, p. 225-231; J. SCHOEFFER, *Historische aantekeningen ... der stad Mechelen*, t. II, Mechelen, s.d., p. 81-107; W. VAN CASTER, *Namen der straten van Mechelen*, Mechelen,

Het archief Leliëndaal bevindt zich voor het grootste deel in het stadsarchief te Mechelen. In de zo pas verschenen inventaris van dit fonds werden ook de stukken uit het aartsbisschoppelijk archief opgenomen³⁵). Het betreft een stuk over de organisatie van het klooster (nr. 17, na 1792), enkele over de bouw van de nieuwe kloosterkerk (nrs. 27, z.d.; 28, a. 1664; 29, z.d.; 30, a. 1667; 31, a. 1668; 32, a. 1672), enkele akten van vrijwillige intreding van zusters (nr. 34, 17de eeuw) en documenten over de afschaffing van de priorij (nrs. 37, 38 en 44, a. 1783).

Manuscript *Joannes Lambertus Bax*,

reg. XI, p. 57-66, 3°, met charters van de Berthouts in verband met Leliëndaal; reg. XII, p. 301-308, met gegevens over het ontstaan van de priorij en biografische nota's over de proosten.

Tussenbeek, priorij te Serskamp S. Blasius

Het klooster van de H. Blasius werd omstreeks 1150 gesticht te Serskamp ten gevolge van een ontubbeling van het vrouwenklooster van Petegem-bij-Deinze. Gronden waren daartoe in 1148 aan de abdij van Drongen geschonken. In 1256 brachten de zusters hun verblijf over naar Billegem dat toendertijd een gehucht was van Schellebelle-Wanzele, op een plaats gelegen tussen Molenbeek en Wellebeek. Wegens zijn ligging werd het klooster sindsdien Tussenbeke genoemd. De definitieve kloosterkerk werd geconsacreerd in 1556. In 1578 werd het klooster totaal vernield door de beeldenstormers. In 1599 kwamen de 12 overblijvende zusters vanuit Gent naar hun oude woonst terug. In 1705 ging de paterniteit over Tussenbeek van de abt van Drongen naar de abt van Grimbergen. Op 18 juni 1783 werd het klooster ontruimd. De zusters ondernamen in 1790 nog een laatste doch vergeefse poging om hun gemeenschap te herstellen³⁹).

1901, p. 61-63 (anastatische herdruk, Antwerpen, 1975); L. GODENNE, *Malines jadis en aujourd'hui*, Mechelen, 1908, p. 59-62; N. BACKMUND, o.c., t. II, p. 299-301, 601; t. III, p. 463; *De glans van Prémontré*, p. 212-214; J. BROUWERS, *Onze-Lieve-Vrouw van Leliëndaal (1674-1974)*, in *Handelingen van de koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen*, t. LXXVIII, 1974, p. 122-159; *Het Rijksarchief in de provinciën. Overzicht van de Fondsen en Verzamelingen*, t. I, *De Vlaamse provinciën*, Brussel, 1974, p. 37; *Het Klooster Leliëndaal. Sint Norbertus in de Nederlanden*, Hombeek, 1984.

³⁵) Cfr H. INSTALLÉ, *Inventaris van het fonds Leliëndaal (Vallis Liliorum, Val-des-Lys) op het stadsarchief te Mechelen*, in *Handelingen van de Koninklijke kring voor oudheidkunde, letteren en kunst van Mechelen*, t. LXXXVII, 1983, p. 41-136.

³⁶) C. VAN GESTEL, o.c., t. II, p. 275-276; J. LE ROY, o.c., t. I, p. 368-369; A. SANDERUS,

1. Ondervraging van de religieuzen voor de kloosterprofessie, 1718-1782.
2. Beschrijving van de relikwieën, 1782-1783; lijst van de religieuzen bij de afschaffing, 28 april 1783; schrijven van G. Aerts, aartspriester, in naam van priorin en kloosterlingen, aan aartsbisschop J.H. de Franckenberg over hun toestand bij de afschaffing en vraag om de nodige dispensaties, 19 mei 1783; bekendmaking van de woonplaats van de religieuzen na de afschaffing in 1783; herstel, 1792-1793.

Wollemarkt 15
B-2800 Mechelen

C. VAN DE WIEL

Flandria illustrata, t. III, Den Haag, 1735, p. 246; L.H. COTTINEAU, *o.c.*, col. 3235; N. BACKMUND, *o.c.*, t. II, p. 424-426, 602; J. PIETERS, *Het klooster van Serskamp gezeid «Tussenbeke»*, in *Tijdschrift voor heemkunde en geschiedenis van Wetteren*, t. XVIII, 1971, p. 34-56; *De glans van Prémontré*, p. 229; N.J. WEYNS, *Monastère de Serskamp-Tussenbeek*, in *Monasticon belge*, t. VII, *Province de Flandre Orientale*, vol. III, Gembloux, 1980, p. 579-600; R. RUYS, *Het klooster «Tussenbeke»*, in *Bijdrage tot de geschiedenis van Serskamp*, (R. RUYS-H. DE SUTTER), Serskamp, 1980, p. 65-75.